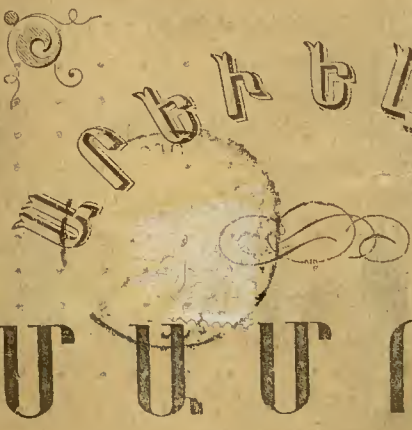

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԹԱԿԱՆԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

29ՐԴ ՏԱՐԻ

1899

ԹԻՒ 11 ՅՈՒՆԻՍ 1

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԻԶՄԻՐ
ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԿՆԱՐԿ ՌՈՒՍԻՈՑ ՀԱՅՈՑ ՎԻՃԱԿԻՆ ՎՐԱՅ (* *) . . 417
ԹԻՒԽԿԱՏԱՐԸ (Նագիկ Կ. Աճտոնեան 420
ԱՌ ՍՈՒԱԿ (Յակոբ Տէր Պօղոսեան) 426
ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Ռ. Որբերեան) . . . 427
ՆԻՒԹ Կ'ԱՒԻ՞ (Գէորգ Պուպլի) 431
ԹԱՒՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԹԻՒ (Արշակ Հիւսնեան) 135
ՓՆԱՐԻՆ (Ռ. Որբերան) 438
ԳՐԱԴԱՏԱԿԱՆ (Խօսնակ) 441
ՊՁՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄ (Վ.ահան) 445
ԱՂԱՀԱՆԻ ՄԷՋ ՇԻՆՈՒԱԾ ՓՈՂՈՑ ՄԸ
(Թագուհի Յ. Խանճեան 448
ԻԶՄԻՐԻ ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ (Վահան) . 450
Պ. ՈՐԲԵՐԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ (Մ. Նուպարեան) . . 453
ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ (Արսէն) 453
ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԴ (Ազգ. Վարչութիւն Զմիւռնիոյ) . . 456
ՎՐԻՊԱԿ 456

ՄԱՄԼՈՑ ՏԱԿ

ՁՈՐՐՈՐԴ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ԳԻՏԵԼԻՔ ՈՒ ՊԱՐՏՔԻ ՏՂՈՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

Գին 15 դրուշ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՏԱՐԻԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ Ա. ՏԱՐԻ

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ Յ. ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

Կ. Պոլիս Տպագր. Յ. Մատթէոսեան 1898

Գին 3 դրուշ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԱԹՕՆ

ՅԱՊՂԱԹԱՄ եւ ԱՀԵՆԱՍԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գրեց ԸՆՏԱՆԻՔԱՑ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ

Տպագր. Մխիթ. Տպարան Վենետիկ 1899

Գին —

ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ի ՏԻՒԶԻՆՃԵԱՆ

Տպագր. Ն. Կ. պէրպէրեան 1898 Կ. Պոլիս

Գին 27 դրուշ

174 ՏԱՐԻ
ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՄԷԼԻԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՈՅ

ԱՌԱՋԻՆ ՇԱՀՈՂ ՓԻԼ
300000 Ֆրանք

Արևելեան Բաւմէլիի երկաթուղեայ 173 տարի վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Յունվար 20 — Փետրուար 1ին, Արքունի փողերանոցի մէջ։

Սոյն վիճակահանութեան Օսմանեան դրամատան բաժնէաներն կ՚վաճառուին Խրիմեր, Բաթում Հօնկ Կէնգ, Թիւ. 12 Տիար Օ. Ալաարմի գրասենեակը վայն։

Գին մի ամբողջ բաժնի 3 ½ դահեկան ոսկի։

Շահող բաժնէաներն ներփակացնողին, պիտի առանց մայր ատման, որով պիտի կարենայ շահած գումարն գանձել Օսմանեան դրամատունէն։ 15—24

Յ. ՓԱՐԱԳԱՃԵԱՆ և Վ. ՋՄՒՒՏՆԱԿԵԱՆ

ԹԱՄԱԳՈՐԾՔ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արդոյ Հասարակութեան թէ ի Զուհա Պէտէմէն թիւ 14 մեր նոր բացած վաճառատան մէջ կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժամացոյցներ։ ոսկի, արծաթէ, նիքէլ, սև oxidé, գարնոզ ամսաթոյղ և քրոնօմէթրը գրպանի ժամացոյցներ։

Զարթուցիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules։)

Ձանազան տեսակ գոհարեղէնք, ինչպէս ապարանջան, քարֆիրա ևն։

Ժամագործներու և ոսկերչաց վերաբերեալ ամեն տեսակ գանազան գործիներ։

Հոս կը յարդարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ լրտպէս երաշխաւորեալ։

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ ջեղմեալ գիներով կ՚ըլլան։ 10 —24

ԴԵՐԶԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԷՈՐԳ Մ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Ապակեվաճառանոց Նահապետ Քէչեանէնց, թիւ 1

Վաճառատունս հաստատուած օրէն ի վեր ուշ ժամանակի մէջ ունեցած բազմաթիւ յաճախորդներս, ապացոյց մի են թէ. մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած ենք, հարկ չկայ գովեստներ շռայլել։ Յայտ, մեր գործերը վկայ են արդէն՝ թէ դներու ժամանութեան հետ նաև ունինք մեծ առաւելութիւն մը ուրիշ նմանօրինակ հաստատութիւններէ ձեզի, կարիւ և ապրանքի մասին երեւակայեցէք թէ արշաւ դժուարին է ամեն մէկ անհատի ճաշակը գոհացնել և ձեզին յարմարութիւն տալ, նա մանաւանդ երբ այդ տանը առաջին անգամ է որ հագուստ չունիլ կուտայ մեզ։ Ուստի ինչպէս մինչև այսօր, նոյնպէս ալ այսուհետև ալիւր աշխատինք ամեն չանք և զոհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ գնանել թծախնդիրները անգամ գոհացնելու։

Աւելորդ չենք համարիր նաև յիշեցնել թէ վաճառատանս մէջ կը գտնուի քաղաքիրներու, վիտօններու և այլ տեսակ տուբերէններու ճոխ հաւաքածոյ մի, և թէ պատրաստ կարուած հագուստներ ալ ունինք։

Աժան, ձեռնտու եւ տոկուն, դիմեցէք եւ տեսէք։ 17—24

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Հայոց ազգ

Դ. եւ Լ. ՃԷՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Ա. Քրջոյ Հաստարակութեան և մանաւանդ մեր Պատ. Յաճախորդներուն թէ վերջերս մեր վաճառատունը խոտ ճոխացուցած ենք զանազան ուտեստներով։

Մեզ դիմելը պիտի գտնէ շատ աժան գին երով։

Ունինք նաև Ափիսերի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործառնութիւնները ծախուած գիներու վրայ ԱՒԱՆՑ ամենավարմ յանձնարարութիւն մ՚ընելու։

Գիւրութեան համար մեր յաճախորդներուն հաշուեհաներ կը յանձնենք և մեր ամսորութեան համեմատ հաշիւները ամիսը անգամ մը կը փակենք։

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺԱՆՈՒԹԻՒՆ 11—24

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԼԷԴ

Թարգմ. Գ. Ց. ՔԱՐԱՃՆԱՆ

Վիեննա Մխիթարեան Տպարան **1899**

Ճէտ-Բէյէ պապիէրով

Գին 10 դրշ.

ՅՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԵՌԱԳՐԱՑ

Ի ՕԳՈՆ ԵՒ Ս. ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ՆԿԵՂՑՑԱՑ

Ի ՄԱՂՆԻՍԱ

(Վէճակ Զէյթունէյ)

ԿԱԶՄԵՑ

ՏՐՓԱՑ ՎԸՐԴ. ՊԷԼԻՆԱՆ

ԱՒԹԱՆՈՐԴ ՀԱՅՈՑ ԿԵՍԱՐԻՈՑ

ՉՄԻՒՌՆԻԱ

ՏՊԱԳՐ. ՄԱՄՈՒԲԵԱՆ

1898

Գին 5 դրուշ

ԱՅԲՒԲԵՆԱՐԱՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ԱՌԱՋԻՆ ԴԻՐՔ ՏՂԱՑՈՑ

Բարբառիւն նոր ոճով

ԳՐԵՑ

Ի ԹՓԱՑԵԼ Ի ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Ի ՉՄԻՒՌՆԻ

ՏՊԱԳՐՍ ՄԱՄՈՒԲԵԱՆ

1898

Սեպհականութիւնն հրատարակչական

Ճիոթթեան ի կարգաւորէ վաճառից կեսարիոյ

Գին 40 փարա

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԽԴ. ՏԱՐԻ

Թիւ 11 — 1 ՅՈՒՆԻՍ 1899

ԱՆԴԱՒՔ

ՌՈՒՍԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԿԻՍԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

Խորին ի մահս ամենայն կը տիրէ ընկերցողն օրհնեալ վերայ, երբ կը գիտէ այն հարուածներն, որով հեծցեալ կը հարուածուի Ռուսիոյ իշխանութեան ներքոյ գտնուած հայութիւնն։

Տարիներ առաջ Հայոց եկեղեցական գպրոցներն փակուեցան, նոյն տեղ ինչպէս ճեմարան-եկեղեցական ծխականները բացուեցան և այժմ նոյն իսկ այդ ծխականներն կը զրաւուին իրենց չէնքերով, նաեւ ուսուցած կամ կատկատած գործերով եւ հաստութիւններ կալուածներով և այսուհետեւ պիտի կառավարուին պետական կանոնագրութեամբ և կարգադրութեամբ։

Բարեգործական, դրամական կամ ընթերցասիրական ընկերութեանց թուչիներն կը խորտակին, գործողութեան չրջանակներն կը սահմանափակին, մարդասիրական և յառաջդիմական ոգևորութիւններն չնչասպառ կը լինին։

Կառավարութեան կողմէ սպառնալիք. ժողովրդեան կողմէ հրու հպատակութիւն։ Վատ՝եղ հայ լեզուին դէմ վատնդ հայ եկեղեցւոյն դէմ, և սակայն ձայն հանող չը կայ, ո՛չ մօտէն, ո՛չ հեռուէն։ Լռութիւն կը տիրէ ամենուրեք. — Լռութի՛ւն Հայրապետանոցին մէջ, լռութի՛ւն Պատրիարքարանաց մէջ. լռութի՛ւն եկեղեցւոց և վանօրէից մէջ։

Եւ գիտէ՞ք, որ Հայրապետներն ու Պատրիարքներն էին և են աւանդապահներ հայ լեզուի գոյութեան և բարգաւաճման։ Գիտէ՞ք, որ նոքա դլխաւոր կտակատարներն են Սրբոցն Սահակայ և Մեսրոպայ, որոնք Ս. Գրոց լեզուին կտակեցին հայ թարգմանութեամբ, իսկ լեզուն կտակեցին սրբագրուշմ կնքով։ Գիտէ՞ք, որ մեր վանականներն էին, որոնք նոյն իսկ արհաւրանաց գարեւրուն մէջ՝ մեր լեզուի գանձերն պահեցին ու պաշտպանեցին։ Գիտէ՞ք, որ այդ լեզուաւ միայն մեր եկեղեցին՝ հայ եկեղեցի է. այդ լեզուաւ կ՝աղօթէ հայն, այդ լեզուաւ կը օրհնէ ու կ՝ուխտէ։

Եթէ նորկայ ու ապագայ սերունդն չը սերտէ այդ լեզուն, չը կրկնէ այդ լեզուն ու չաւանդէ իր յաջորդներուն, աղօթք և օրհնութիւնք պիտի լռեն մեր եկեղեցւոյն մէջ, ուխտ և պատարագ պիտի խափանին, կտակարան և Աւետարան պիտի համրանան և Աստուած իսկ այլևս պիտի չը խօսի Հայուն հետ՝ հայ բարբառով։ Պիտի անհետի այն կենսայ ու գոյութեան յատուկ սիպաերըն ու ոտրազն, զոր Աստուած ինքն պարդևած է մեզ։ Եւ մինթէ մեր աչքով չէ՞նք տեսներ այս տխուր երեսոյթեան տխուր կանխանշաններն։ Համրացանք դպրոցներու դրաւման դէմ և ահա կը հրամայուի՝ ոչ հայ լեզուաւ, այլ ռուսերէն երդնուլ։ Լռութիւն մի ոտնահա-

բութեան դէմ, տեղի կը տայ մի այլ անիրաւութեան, ինչպէս որ ժամանակին բռնաւոյն համակերպութիւնն հայրապետական ընտրութեան՝ յառաջ բերաւ հետզհետէ բռնկեալ ոչնչացումն հոգևոր վարչութեան։ Ո՞ւր կ'երթանք, ո՞ւր կը դիմենք . . . ։

Ցաճկաստանի Հայ Եկեղեցին ու Եկեղեցականութիւնն, որ Օսմանեան բարեվնամ կառավարութեան չնորհիւն կը վայելէ Եկեղեցւոյ և լեզուի պաշտպանութեան վիակատար իրաւունք, լուծ և կը լուծ։ Հայրապետանոցն արդէն ինքնին բռնուած ու լռութեան դատապարտուած է։ իսկ մեր կովկասեան եղբարք, կըզգան, չա՛տ լաւ կըզգան իրենց ներկայ և ապագայ վիճակի դառնութիւններն, բայց նոքա ինքնին ձայն չունին, Հայրապետանոցէն կըսպասեն ամեն բան։ կովկասեան եղբարց թատերական խաղերն, որոտաձայն ծափարութիւններն և զուարճութեան տեսարաններն, ի բաքու և այլ տեղեր, հակապատկեր իսկ է իրենց ամենատխուր վիճակին։ Բայց պէտք չէ զարմանալ ու դայթակղիլ։ Շատ բնական է սոյն հակապատկերն այն երկրին համար, ուր խաղք և խաղարանք բացարձակ են, ուր թատերական ներկայացումներն իսկ քաջալերուած են, եթէ առնուած չեն հպատակ ազգերու պատմական կեանքէն։ Բնական է նոյնպէս, որ երբ բարոյական ու մտաւորական հաճոյքներն կը զոպուին ու կըսպառին, մարդն կը մատնուի զուարճութեանց։

Շատ սխալ կը լինի երևակայել՝ թէ այս խաղերն ու զուարճութիւններն տեղական բարեկեցութեան արդիւնք են։ կովկասեան գիւղերու և գիւղաքաղաքներու նիւթական վիճակն այնքան տխուր է, որքան իրենց առհմականն ու մտաւորականն։

Ազգերու կեանքի մէջ կան այնպիսի չրջաններ, ուր գայսումներն իսկ կընդարմանան, լալու տեղ՝ կը խնդան, խնդալու տեղ կ'ուլան։ Այս պատկերն է, որ նկարագրուած է Ալեւտարանի մէջ. «Փողս հարաք ձեզ և ո՛չ կաքաւեցէք, ողբացաք ձեզ՝ ու ո՛չ կոծեցարուք։»

կան ժամանակներ, որ կաքաւեն և ողբալն իրար կը խառնուին կամ իրար կը փոխանակեն: Շատ կը խոհրտիննք, եթէ արտաքին երեւութէն միայն դատենք, ինչպէս անհատներու, նոյնպէս և ժողովրդներու կեանքին:

Տխուր, անպատմելի կերպիւ ախուր է մեր Կովկասեան ներքին տհմային վիճակն, հոգեւորն ու մտաւորը: Ո՞ր սիրտ չը գալարեցաւ, ո՞ր միտք չը սարսռաց, երբ կարդաց Կովկասեան կառավարչապետ Գալեցին իշխանի մատուցած առաջարկներն ու ընդունած կայսերական հաւանութիւններն ու հրամաններն:

Լռութիւնն այս մասին դատապարտութիւն է մեր ներկային ու ապագային: Եթէ ազատչենք և մեր ազատչանը չընդունուէր, եթէ ազերսեինք և մեր ազերսանքն չը լսուէր, դարձեալ արարած աշխարհ պիտի ունենէր, թէ մենք անդգայացած չենք, քարացած չենք: կըզգանք ամէն ցաւ, կըզգանք ամէն վերք և չենք լռեր: Գիտի վերայտնէր Պատմութիւնն, որ մեր զգացումով ու ձայնով մեր սիրտն կ'աւանդենք մեր սերնդին և ոչ մեր լռութիւնն:

* *

ՔՈՒՔԿԱՏՏԱՐՔ

Վերջին ձմրան դեղեցիկ օր մը, կը չրջագայէի բուսաբանական պարտիզին մէջ, դեռինը միւնով ծածկուած էր, ծառերը իրենց միւնասպիտակ գագաթներով Լոի ծովն ժամանակուան ջենաէրներուն երեւոյթը կ'ընծայէին, շատ քիչ չրջագայողներ կային էին ընդարձակ ծառուղիներուն մէջ: Ազատ արեւը որ հազիւ կը թափանցէր մշուշի քողը, չէր տաքցներ լրիւն բնութիւնը:

Ըստ բախտին կը թափառէի պարտիզին ամենէ ամայի մէկ մասին մէջ, երբ սիրուն աեսարան մը ուշս գրաւեց: Տաներկու տասներեք տարեկան պատանեակ մը, որ վայելչօրէն սուգի հագուստներ հագած էր, քիչ մը աեղ միւնը ուլած էր և կը զուարճանար չրջակայ թռչուններուն հայի փշրանքներ նետելով: Ներ սպասաւոր մը որ համազգեստ կը կրէր, կարծես անոր վրայ

կը հակէր, թէ ին վրայ կրելով վերարկուն զոր մանուկը թոզած էր իր պաշտպանեալները չահարեկելու համար։

Շատ մը սիրուն թռչուններ եկած էին այս խնջոյքին մասնակցելու, ճնճղուկները, որ այնքան ընտանի և այնքան չտեսակեր են, իրարմէ կը խլէին ամենախաշոր կտորները անպուլ ճլփիւններով։ Կարմրալանջները երկչոտութեամբ կ'իջնէին կտակներուն գազաթներէն ոտքին մանանեխցնելու համար։ Թուխկատարները վրայ կը հասնէին հեռվեռէ և կը կրէին աւելի մեծաւոր թռուցաններու մէջ այն հացի փշրանքները զոր չափազանց էին անցնելու առեն։ Եւ այս բոլոր սիրուն անասնիկները համայապէս կ'երգէին, կը ճռուողէին և կը պայքայէին, կարծես շնորհակալութիւն յայտնելու համար իրենց բարերարին։ Մանուկը ուրախութեան արտայայտութեամբ կը դիտէր թռչնիկներուն այս հեշտալի խայտանքը, ամենէ ակարները դիտելով սկզբի կը քաշուէր, անոնց ուտելէ կը նեղէր չը թողուցնելու ջանալով և կը ժպտէր երբ կարենային իրենց մասը ճոզապրել՝ ամենէ զօրաւորներուն և խիզախներուն չափազանցութենէն։ Եւ ալ մանաւանդ կը բաժնէր քաղցեալներուն կարկանդակ մը զոր ինչ առաջ պնաց էր։

Մանուկը բարեկամական ակնարկով մը շնորհակալութիւն յայտնեց։

— Դժբաղդ անասուններըդ, ըսաւ, չեն կարող իրենց ուտելուը պահել այս ձիւնապատ գետնին վրայ, պէտք է անոնց կարեկցիլ։

— Շատ կը սիրե՞ս ուրեմն թռչունները, հարցուցի։

— Ո՛հ այո, պատասխանեց դէմքը գարնանվայ, չը ցուցնելու համար արցունքի կաթիլը զոր սչացը մէջ կը դնմարէին։ Այո՛, նամանաւանդ թռուխկատարները։

Հասկցայ որ իւր այս արտասուքեան տակ ախտը պատմութիւն մը կար պահուած։ բայց չէի համարձակեր աւելի հարցաքննել։ Այսու ամենայնիւ կը հետաքրքրուէի պատանեակի մը այս գաղտնիքը թափանցել, որ ունէր այնչափ հմտութիւն և բանաստեղծութիւն։ Գիտէի ըսեմ թէ ինչ մէջցներու շնորհիւ յաջողեցայ քաշալերել իւր վստահութիւնը, և ինչ պարծանքներով պատմել տուի այս պատմութիւնը, զոր չհամարձակիմ հարցանել, պարտաւ կը փափաքի խնայել։ բայ ապաստարին հետ կամացուկ մը խորհրդածելէ վերջ, որ մանկան քով Մենտորի դերը կը կատարէր, և մինչդեռ պանդա

քայլերով կը չրջապատէինք ամայի ծառուղիի մը մէջ, այսպէս սկսաւ խօսիլ մելամաղձոտ քաղցրանուշ ձայնով մը։

— Այո՛, պարոն, դաշտերուն դեղեցիկ թռչունները կը սիրեմ որովհետեւ ինձ կը յիշեցնեն շատ գողտր և շատ սիրելի յիշատակներ . . . կը սիրեմ դանոնք ոչ թէ ուրիշներու նման վանդակներու մէջ բանտարկելով, պրկելով այն օդէն և ազատութենէն զոր կը վայելեն Աստուծոյ կամքով, այլ պաշտպանելով այս քնքուշ ստրատածները, որք ոչ մկուն կը ճնասեն և որք հրապոյր մ՚ունին մեզ ամենուս համար։ Մանկան մը կողմէ ըսուած այսքան պարզ և սակայն այսքան իմաստալից խօսքեր, ինձ զարմանք պատճառեցին։ Բայց տխրութիւնը վազահաստութիւն մը կուտայ և անշուշտ բացատրութիւն մը չէր ըրած իմ երիտասարդ բարեկամիս։ Վերսկսաւ հառաչանքով մը։

— Ինչո՛ւ մ՚ունէի ինձմէ մէկ տարուս փոքր, որ ինձ պէս կը մտածէր։ Սիրելի փոքրիկ Նինա՜, կը տանջուէր թիֆեռնիկին չարչարուիլը տեսնելով ձեռացս մէջ. այնքան սիրուն, այնքան բարի և այնքան վախկոտ էր . . . սիրելի փոքրիկ Նինա։

Ակնարկս մանկան սև հագուստներուն վրայ դարձնելով լացին բուն պատճառը հասկցայ։

— Անցեալ ամառ, չարաբնակեց նա վարկենական լուութենէ մ՚եռաք, դիւղն էի քրոջս հետ։ Օր մը կը պտտէինք դարատափին վրայ և կը խաղայինք ըստ հաճոյս, երբ բազէի մը խառատ կտիչը լսուեցաւ մացառներու ետևէն։ Նինան վախցաւ և փախչիլ փորձեց. բայց չմոռացի և մայտառին մօտեցանք փախցնելու համար այդ անճոռնի որսակեր թռչունը որ ծանր ծանր թռաւ իր խոշոր թևերով. նուրբ և թեթև փետուրներ կը թռչտէին հոս և հոն, կաղնեծառի մը ճիւղերը բացինք և տեսանք խեղճ բոյն մը զոր բազէն թալած էր, փոքրիկ թռչնիկներէն մկկը միայն տակաւին կ՚ապրէր, իր եղբայրներուն արիւնալի մնացորդներուն քով, յուսահատութեան ճիչեր կ՚արձակէր և կարծես մեզ օգնութեան կանչել կը փորձէր։ Մայրը զոհ գացած էր, անաարակոյս իր ձագերը բոյնին մէջ պաշտպանել ջանալով։

Այս միայն կը մնար, ամենէն փոխրը, որ կրցած էր աղատիլ։ — Նինա մեղմիւ ձեռքին մէջ առաւ խեղճ փոքրիկ, ըսաւ նէ, այլ ևս ոչ մայր և ոչ եղբայր ունի, թերևս չար բազէն վերադառնայ . . . եթէ կրնանք անօթութենէ պիտի մեռնի կամ գիտի բդհատի։

— Լաւ ուրեմն, ըսի պէտք է պայն պահել, և երբ մեծնայ՝

ուժեղնայ և իր ուտեստը ճարելու վիճակին հասնի, ապատու-
թիւն կը չնորհենք իրեն։

Ինչա չատ ուրախացաւ և թռչունը տուն տարաւ, անոր համար ճերմակ բամպակէ բոյն մը չինեց և երկուքս ալ ամենաւետ խնամք տանիլ սկսանք։

Ինչ ժամանակուան մէջ մեր սիրականը սկսաւ մեծնալ և այն փոքր, մերկ ու տկար աքաղաձին տեղ, ունեցանք գեղեցիկ թռչնակատար մը կայտառ, աչխոյժ և կատոյտ վեհասրնեռով, լիմնադոյն դեղին կուրծքով մը և երկնագոյն կատարով մը զոր բարձր կը բռներ հպարտութեամբ իր ուրախութեան կամ բարկութեան վայրկեաններուն մէջ. սենեկին մէջ կը թռչկոտր ցատկելով և ճռուողելով անպադար և կարծես թէ իր նախկին ազատութիւնը կը խնդրէր մեզմէ։ Այն ատեն ըսի Ինինային, «այս քնքուչ անասունին կեանքը ազատելով՝ պէտք չէ որ ալն բանտարկած պահենք։»

Ինինա սկսաւ լալ, բայց միևնոյն ժամանակ թռչունը իր ձեռացը մէջ առաւ և պարտէզ իջանք։

Օդը գեղեցիկ էր, երկինքը մաքուր, արեը կը փայլեր իր ամրողջ պայծառութեամբը, ծառերը պտուղներով բեռնաւորուած էին, ծաղկոցները ծաղիկներով լեցուած, երբ Ինինա այս սխրալի բնութիւնը տեսաւ խօսքը ձեռքի թռչունին ուղղելով ըսաւ «Ապերախտը մեզ չատ չուտ պիտի մոռնայ։

Երկուքս ալ մէկ մէկ համբոյր չնորհեցինք մեր աչակերտին և Ինինա աչերը անդին դարձուցած ձեռքերը բացաւ. թռչնակատարը օդը ճեղքեց թևերու արագ հարուածով մը և դնաց թառելու մօտակայ ծառի մը վրայ. հոն, սկսաւ երգել, կարծես իր փրկութիւնը հռչակելու համար. և որքան որ ներդ աչնակ էր իր դայլայլիկը, իր ճռուողումը, այնքան Ինինային սիրտը կը յօշոտէր, քանի ծառին ստորոտը նստած՝ ախտութեամբ գագաթը կը դիտէր. յանկարծ չկարենալով զսպել իր ախտութիւնը, թևերը երկնցուց դէպ ի թռչունը և սկսաւ կանչել «Պլուէմ, Պլուէմ» այս էր թռչունին տուած անունը։

Պլուէմ, իրեն այնքան ծանօթ կոչման վրայ, ծառէն իջաւ և եկաւ թառեցաւ իր դեռատի աիրուհւոյն ուսին վրայ։

Ո՜հ, որքա՜ն ուրախացաւ Ինինա այն ժամանակ, ինչպէս սկսաւ իր բարեկամ թռչունը չոլել, գ՚ուել, և նա ալ կը կոչէր իր փոքրիկ սև կտուցովը։ Ետքը կը խօսէր իր սիրուն արծաթի ձայնովը, իսկ թռչկատարը կ՚երգէր միշտ արցունքի

կայսրները կը հռչակեն՝ առանց Նինոյի աչքերն և Պաւլը կը սրբեր զանոնք իր մեռածայ վերատրնեցվը։

Կը տեսնե՞ս դուռ Նինա ատիւ հպարտասիրեցմը մը. «Պաւլէմ այլ ևս ինձ երբեք չպիտի խոչընդոտէ»։ Խեղճ փոքրիկ քոյր, չէր գուշակեր թէ այնքան շուտ կը խօսէր։

Մանկիկը կեցաւ նորէն իր յիշատակներէն ճնշուած մեռածը աչերուն վրայ ուռուցաւ և վերսկսաւ։

—Այս վայրկեանէս սկսեալ Նինոյի թուխկատարին մէջ աւելի սերտ բարեկամութիւն մը սկսաւ թագաւոր այլ ևս չէր թագաւոր իր սիրուհին ամբողջ ատեն մէջ անոր կը հետևէր թռչունով. գանի կը ճանչնար իր ձայնին հնչիւնէն, քայլերուն ազնուկէն, երբ Նինա թռչուն կանչէր, անմիջապէս կը վազէր պարտիզին մէջէն ուր ազատ թռչուած էր։ Առաւօտուն ինքն էր որ կ'արթնցնէր սիրուհին վարպետութիւնները իրարմէ կը գտակէր երգելով. անոնցմէ վրայ կը գնահատէր և կը կացէր ննջազ ալ ջկան վարպետին չրմռնդները։

Երբեմն Պաւլէմ, որ կը հետաքրքրէր Նինոյի, մոլորկեցնելու համար զինքն ուսաջ։ Սակայն այն գեղեցիկ եղանակը անցած էր։ այնուհետև Բարիզ վերադառնալ, քաղաք հիանդամահեցաւ, կ'ըսէին որ շատ մեծ բժիշկներու օգնութեան կը կարօտէր։ երբ հասան, առաջուանէ աւելի շատ հիւանդ էր և շատ չանցած ալ իր սենեակին չելաւ։

Յաճախ ծառայող կիներուն ցած ձայնով իրարու տխուր խօսքեր փոխանակել կը տեսնէի, և մայրիկը քրջջա և ինձ հետ խօսելու ժամանակ երեսին կը պահէր լալու համար . . . . բայց դեռ չէի հասկնար թէ ինչ է մեռնիլը . . . Պաւլէմ ամեն տեղ իր սիրուհուն կ'ընկերանար, և ասիկա ալ չէր կրնար հանդուրժել որ իր թագուհատորը քովէն հեռանայ, և իր մանկային ու հիւանդ պարզութեանը մէջ, կը պատմէր իր բարեկամուհուն իր առաջապանքները։ Մէքան անդամ տեսայ Պաւլէմը Նինոյի մեռքը ու սպիտակ մատին վրայ թագաւ՝ կարծես թէ ուշադրութեամբ մարի կ'ընէր քրջջա գանգատները. այս վշտագին վարկեաններուն մէջ իր պայծառիկը, ճառագիւնը կորանցուցած էր։

Այլ ևս չկային մեղմեղանքները և վերատրնեցուն բարախնիհանները։

Թռչունը տխուր ու մատաղ էր, կարծես պղտացած էր այն առաջապանքները որոնցմով կը տանջուէինք։ Երբ Նինա իր թո-

սակաւթիւնէն ուժասպառ լռութիւն կը պահէր, Գլուէմ յան-
ուայ կը տանէր իր կապոյտ գլուխը, կամացուկ մը տալու հա-
մար քաջալերութեան համբոյր մը։ Յետոյ երկուքն ալ կը քնա-
նային իրենց սպիտակ չղարչէ չինուած անկողնոյ մէջ։ Օր մը
պիս միայնակ թռչուցած էին վարկեան մը քրոջմ քով, մրափած
կը կարծէի պինք երբ յանկարծ լսեցի որ ակար ձայնով մը պի-
կը կանչէր։ փսխմով մը իրեն մօտեցայ։ «Մնաս բարեաւ, եղ-
բայր իմ, ըսաւ նէ, կզգամ որ պիտի մեռնիմ . . . ա՛ռ է մայ-
րիկը»։

Ուզեցի զայն սրտապնդել, և ըսի անոր որ մայրիկը պիտի
գար։ «Համբուրէ պիս» յարեց նա։

Իր վրայ կը հակէի համբուրելու համար, բայց վերստին ան-
չարժ իր բարձին վրայ ինկաւ։

Մեռած էր . . . ։

Ցարձր ճիչ մը արձակելով ծունգի վրայ եկայ։ Այս միջոցին
մուխլաատարը որ կը հանգչէր քրոջմ քով, առաւ իր մուխլը և
խոյս տուաւ կիսաթաց պատուհանէն ապիտղորմ ճնշոդիւնով
մը, և ես կարծեցի տեսնել իմ սիրելի Ինինախս հրեշտակային
հոգին որ երկնազոյն փետուրներով դէպ ի երկինք կ՚ամբառ-
նար . . . ։

Մանկան ձեռքը բռնելով ձեւացս մէջ կը սեղմէի, ընորհա-
կալութիւն յայտնեց գլխու նշանաւ մը, իր ծեր ապաստարը
որ մեզ մօտեցած էր, այս պատմութեան ժամանակ, աչքերէ
արտասուքով լեցուած էին։

Ինչ պիտի ըսեն ինչ որ քաշմեցի չարուհակեց վոքր ազան
ցուցնելով իւր հատատարիմ պահապանը, իմ սիրուն քոյրս ա-
պերախտ մը չէր սիրեր։

Եւ որովհետև կը լսէր, անոր կը հարցունէի երկչոտութեամբ
«հապա մուխլատարը, գիտես ինչ եղաւ»։

Ինքն իր վրայ ձիգ մ՚ըրաւ և չարաչահեց «Ինչ մը ուժ ըս-
տանալուս պէս, հանգրեցի որ Ինինախս դերեզմանը առաջնորդեն
ինս, Բեռլա-Շէդի դերեզմանատունը. մարմարին վրայ ծնրա-
դրեցի և աղաչեցի սիրելի քրոջս հոգւոյն համար։ յանկարծ իմ
մտս ուշս գրաւեց մուչուճի մը դայլայլը, գլուխս բարձրացուցի
և մօտակայ նոճիի մը վրայ տեսայ կապոյտ մուխլատար մը։
սիրտս բարախեց ուժգին, կչեցի. «Գլուէմ, Գլուէմ» ինչպէս
որ քոյրս կը կոչէր, և մուչուճը եկաւ զետեղուիլ մատիս վրայ,
արցունքներուս կը մրչէի այս աքանչելի արարածը, համրուրներ

տուի անոր, և վարկեանէ մը ետք, կարծես ինձ հասկցնելու համար որ դեռ մեռելին կը պատկանի, դնաց նարնջածաղիկ և անմեռուկ հիւսուած պսակին մէջ ապաւինելու, որք գերեզմանին խաչը կը զարդարէին։ Այնէն անգամ որ գերեզմանատունը կ'այցելէի, կը տեսնէի Պլուէթը իր փոքր փիրուհւոյն քով, ցորեկը գերեզմանին վրայ կ'երգէր նա, և գիշերը բարեկամներու տուած՝ դուսակաան ծաղիկներու վրայ կը քնանար...։

Քանի մը օր առաջ ցուրտէն մեռած գտանք Պլուէթը իր սովրական տեղը. չուզեց Նինան թողուլ։

Այս պատմութեան ժամանակ Ասթերլիցի կամուրջին վանդակներուն մօտ հասած էինք. տղուն և իր խնամակալին համար կառք մը կ'սպասէր, և իրարմէ բաժնուելու ժամանակ ըսաւ ինձ մելամաղձոտ ժպտով մը։»

— Ահա, գիտես հիմայ, թէ ինչո՞ւ կը սիրեմ թռչունները։

Թարգմ. ՆԱԶԻԿ Կ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ — ԷԼԻ ՊԵՐԹԷ

ԱՊԱԿԱ

Դայլայլիկդ մելամաղձիկ
Ի՞նչ շեշտ ունի սիրտ-հմայ,
Ինծի յիշել տայ քու ձայնիկ
Անոյշ ձայնը, ո՜հ, ներա։

Քանի՛ դիւթիչ ես, ո՛վ Սոխակ,
Սիրոյ անոյշ երգերով,
Ձայնիկդ աղուս եւ ներդաշնակ
Սիրուս դնէ սէր, գորով։

Անգութ բաղդի, ո՜հ, դժնդակ,
Հարուածոց տակ ճնշադուն,
Ինձ մտերիմ զբեզ, Սոխա՛կ,
Ունիմ վշտացս մէջ անհուն...։

Ես Մարտ 1899
Արտանուշ

Մեծ մի շեշտը եւ մեծ մի խազ
Գեղգեղանքիդ զգայնիկ,
Սրտիս մէջը, ո՜հ, իմ այրած
Հանէ յուզմանց փոթորիկ։

Քո մելամոյղ ձայնը տխուր
Սրտիս խորը բափանցէ
Ա՛նդ, ինձ ցաւոց ու վշտաց հեռու
Ցիշատակներ կ'արծարծէ...։

Նորա անոյշ եմ, ո՛վ Սոխակ,
Որքան յիշիմ դառնագին,
Իրենց տխուր ազդեցմբն տակ
Այրած սրտիս կը խօսիմ...։

ՕՍԿԱՆ ՏԻՐ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ՊԱՐԶԱԼ

Այս է կարգ մը յօդուածներու վերնագիրը, որոնք վերջերս պարբերաբար երևցան Հայ մամուլին մէջ, Թեր ու դէմ շատ կարծիքներ յայտնուեցան ու խնդիրը տակաւին իր վերջնական լուծումին չի յանդեցաւ, միմաքանութեան մը երևոյթը առնելով, որ մեզի կը յիշեցնէ կերպով մը գրաքառի և աչխարհաբառի հին լեզուամարտը: Բայց բնականաբար բաղդատութեան շատ փոքր եզր մը միայն կարելի է նշմարել այս երկու գրամարտներուն միջև: Լեզուն գրեթէ օտար է մեզի, և անուղղակի շահեկանութիւն մը միայն կրնայ ունենալ ուսումնասէրներու համար, պատկանելով դրացի տիրող ժողովուրդին:

Մեր նպատակն է քանի մը տողերով խնդիրին ուրուագիծը ներկայացնել, բացատրելով կարելի եղածին չափ օսմ. գրականութեան անցեալն ու ներկան և բարեշրջութեան (évolution) օրէնքով անցուցած շրջանները:

* * *

Օտար լեզուներու մէջ միայն սպաներէնը կը ճանչնամ որ հոչակաւոր Սերվանթէզէն եաք գրեթէ որ և է փոփոխութիւն չէ կրած, գրական ամենախիստ օրէնքներու ենթարկուած ըլլալով: Սպանիացին լեզուական տեսակէտով ալ բնաւ չէ օգտուած իր գաղթավայրերէն, քանի որ ուրիշ գաղթական ժողովուրդ մը, անգլիացին, յաջողած է Ճօնսընի նիւոր բառարանը կարճ միջոցի մէջ տանանապատակել գրեթէ, Բևեռէն՝ սառուցիկ ու մշուշատ, և Այրեցեալ գօտիէն համեմատ և այրող բառեր ժողվելով, և ամեն կողմէն հաւքուած ծաղիկներով պճնազարդած է իր գրականութեան այգեմը: Իսկ օտար գրականութեանց մէջ միայն օսմանեանն է, որ բաղդատաբար կարճ միջոցի մէջ անհատատուի ընդարձակում մը առած է, չքեղ ու փառաւոր արշալոյսի մը բովանդակ պերճանքովը, ղոր երբէք

պիտի չի կարենայինք զանազանել ուրիշներէ, առանց տրամադիր մշուշներուն, որ երբեմնակի կը սահին կ'անցնին այրած տզերու մէջէն, դալկահար արեւելից հնաւանդ յիշատակներովը լեցուելուն։

Թուրք ցեղը կը պատկանի Դոքաներեան ժողովուրդներու, բայց իր պատմութիւնը, գեռ հինգ դարու պատմութիւն, իր մէջ կորսվի և աժդին արտայայտութիւն մը ունի, երկրակալութեան չքնաղ մը, որուն ամբողջ ընդհանուր պատմութեան մէջ ոչ մէկը հաւասարած է։ Իսկ գրականութիւնը։ Միայն լեզուն կազմելու համար միացած են արաբերէնն ու պարսկերէնը, առաջինը իր հրաշալուն անապատներու խորը թագուն գանձերը ու երկրորդը ծերացած ֆրանքաններու յատուկ մեքանզոտ և մշրակէզ քաւերը տուեր են, որոնք միանալով ցեղին խիզախ և անընկճելի նկարագրին, զոր աւելի կը զօրացընէր ճակատագրի վարդապետութիւնը, արտադրեցին այն մեծ ու կատաբեալ լռանատեղծ – վիպասանը, որ ճեղքին ու Ինդիկոհը, անմահ հրաշակերտները նուիրեց օսմ. գրականութեան։ Եւ ահա այդ բառնատեղծին վիպասութիւնը իր ցեղին համար։ «Մենք այն վաւատպանծ օսմանեան ցեղէն ենք որ, — Անխարհակալ պետութիւն մը յատակ բերինք փոքր մէկ տոհմէն, — Այն սերունդէն, որուն խմորը ամբողջովին չաղուած է նահատակութեան արիւնով։ Բոլոր մեծ թուրք գրողներուն վարպետն է եղած ան, իր յաջորդը չունի, բառին բուն իմաստով բառնատեղծ, «բնութեան բոլոր գալկահար ժպիտներուն մէկ միմիայն» եղած է։ Ընդունած է իր խելքը, որուն համար կարօտագին մաշած, հատած է, անհուն գեղեցկութենէն աւելի բարձր բան մը։ «Բաղդը իր բոլոր առնջանքի մէջօղները մեզ հասուցէ ու պայ, — Եթէ դառնամ վա՛տ եմ դէպի փառք իմ ալացքս . . . »

Ուրիշ երկու մեծ դէմքերը եղած են Էքրեմ և Ասպիրլ-Հազդ Շամիա պէյերը, բառնատեղծ, թատերագիր ու վիպասան միանգամայն։ Առաջինին նշանաւոր են արտաւ բառնատեղծութիւնները, գրեթէ Միւսէի հովմէ դրուած, իսկ երկրորդին հրանալի է Թարիզ թատերդութիւնը արաբական արշաւներէն քաղաւար էջ մը, որ ժամանակին լրագրութեան մէջ մեծ աղմուկ հանեց։

Իսկ Մուալիմ Նաճի, ուսուցիչ ու գրագէտ միանգամայն եղած է։ Իբր ուսուցիչ պաշտուած էր ամենէն, իբր գրագէտ, լեզուին բոլորովին նոր ընթացք մը տուաւ։ Իրմէ առաջ, հոչակ

կաւոր Երնասիէն ի վեր, թուրքերէնը գրեթէ անհասկնալի ըլլալու չափ երկար նախադասութիւններով կը գրվին։ Աւանդական ոճեր, զեռնաքաղց պարբերութիւններ կային, որոնք ազն ու համեմ էին գրուածներուն։ Մուալիմ Նաճի առաջին անգամ կացին ի հարուածէ մը առաւ այդ ձևերուն, սկսաւ պարզ և ընդհատ նախադասութիւններով գրել, կարելի եղածին չափ պարսկերէնի և արաբերէնի կանոնները զանց ընելով։ Հին ոճերը մարդու սոսկում կ'առթէին, եթէ չկ հաւատար, հարցուցէք Տելեմաքի թարգմանութիւնը կարդացողներուն։

Իսկ Ահմէտ Միտհաթ Էֆէնտի՝ թուրք դրականութեան Ջոհրապը, այնչափ ջղուտ և նկարագիր ոճով սկսաւ գրել որ ինքնուրոյն դպրոց մը, թուրք արդի գրական դպրոցին պետը կրնանք համարել։ Ներկային գրողները աւելի բանաստեղծական ճիւղը մշակելով լեզուին նոր երանգներ աւելցընելու հետամուտ են, և բանաստեղծութիւնը իր քնարերգական ընդարձակ առումովը պէտք է ըմբռնել։ Իսկ սկիզբն մինչև հիմնադրանական գրականութեան աղդեցութիւնը գերակշիռ եղած է, մանաւանդ այն երազուն ու գերադրական ինքնահաճ երջանկութեանց գրականութիւնը, որուն գլուխը կը կենայ Հիւկօն և զոր կ'ստազաղարդ են Լամարթին ու Միւսէ։ Ու թուրք քնարերգակ բանաստեղծներուս պետն ալ մեռած է չատունց, անմահ Զիյան, որ Թէրճիմը Պէնթ և Թէրճիման Պէնթ կոչուած գործերուն և յանուցիր գրուածներուն մէջ երեան կը բերէ դալկահար Դուրեանի մը, Ռոպէրթ Պըրնսի մը հոգին, ընդվզող ու լացող միտգամայն։ Ահա իր մահամերձի վերջին գրուածին վերջին հատորը։ «Աչխարհի մէջ իմ ու փոփոք ա՛լ չունիմ։ Ներջանկութիւն ու բաղդ բնաւ չեմ ուզեր, — կ'ողբամ ի գուր, չիկա՛յ լսող մաերիմ — ողբա՛լ, սակայն ողբալու ձայն չի մնաց . . . . Զիյաեմ, ուակի՛ց եկայ ցաւոց այս աչխարհ, — օրմէ՞ որու պանդատիմ, ե՛ս ալ չիյաեմ . . . . » Այս թուղթիկ մեղեդիները Տերվիշականերուն միացուցէք Ձվաեթի փաչայի պէս պատմագէտներ, Փաշիվ պէյի և Ահմէտ Իհսանի պէս արձակագիրներ, ու մանաւանդ բանաստեղծուհին՝ Օսման փաչայի աղջիկը Ենիճէ Հանըմ, որուն գրածները արևելից իրապէս հրաչալի նկարներն են՝ սիրոյ լացերով յուզուժի ու խանդի բոցերով առլի և պլպլի ունենալ անորոշ գաղափար մը ժամային այն յառաջդիմ հասանիին, որ յարմար պայմաններու ներքև հիանալի ալյաք պիտի ունենայ։ Ամեն նկատումներ մեկդի թողելով՝ կը

ծերագրեմ հանճարներու առջև, որովհետև անոնք ալ սիրոյ և տառապանքի պէս մէկ ազգի ու երկրի չեն պատկանիր, այլ ամբողջ մարդկութեան։

* * *

Եւ այդ գրականութեան մէջ էմին պէյ այս օրերս գլուխ անցած է գրոշներու խառմի մը, որոնք Մուալիմ Նաճիի սիքսած գործը ամբողջացնել կ'ուզեն։ Կ'ուզեն չի հպատակիլ տրաթերէնի և պարակերէնի կարգ մը կանոններուն, որոնք օսմաններէնի իրական ներդաշնակութիւնը կը կազմեն։ Կուզեն վտարել բոլորովին այդ լեզուներու բառերը և անոնց հոմանիշները պանելով դուտ թուրքերէն մը ստեղծել կը փափաքին։ Գիտականօրէն այդ անկարելի կը թուի մեզի։ Նախ որ գիտական գործերու համար արաբերէնը անհրաժեշտ մթերք մը ունի, որ ժողովրդային ոչ մէկ դասատարարատի մէջ կարելի է գտնել։ Ու երկրորդ այդպիսի արարքի մը դէմ պիտի բողոքէ օսմ. բանասաեղծութիւնը։ Մենք քանի մը կարևոր լեզուական կանոններու ուսուցման յատկացուած ժամանակը վատնուած չենք համարիր բնաւ և ջնջին խնայողութեան մը համար երբէք կողմնակից չենք գրուածներու ներդաշնակութեան գլխաւոր ատրը զոհելուն։ Կարելի է պարզ գրուածներ տալ ժողովրդեան ճաշակին և զարդացման չարմար, իսկ գրականութիւնը, մանաւանդ բանասաեղծութիւնը մերկ ու չոր կմախք մը պիտի պատնայ, առանց արաբերէնի և պարսկերէնի աջակցութեան։ Ու քնարերգութիւնը զրկել իր ներդաշնակութենէն պարզապէս սպիր կը թուի մեզի։

Իզմիր, Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

ՆԻՒԹԸ Կ'ԲԱՒԻ՞*

Բայց նիւթապաշտերը Աստուած կ'ուրանան նիւթին ստեղծուած ըլլալը չեն հաւատար, նիւթը յաւիտենական է կ'ըսեն, իսկ մնացեալ ամեն բարոյականութիւն, մինչև անգամ խիղճը դաստղութենէ յառաջ եկած և պարզապէս ներքին դոյնունակութեան մը հետևութիւնն է կ'ըսեն։

Ազատ և զարգացեալ միտք մը այդ տեսակ դատողութիւն մը չկրնար ընդունել։ Այս տողերը գրողը կղերական դաստիարակութիւն մը ընդունած չէ և որ և է ապդեցութեան ներքև չմտածեր։ Կ'ընդունի որ իրական կեանքի մէջ չատ անիրաւութիւններ եղած են և կ'ըլլան, կը հաւատայ որ մարդս հազար տեսակ արիածներով, դիպուածներով ապրելէ կրնայ դադրիլ, կ'ընդունի նաև թէ հուր, ջուրը և ուրիշ տարրերը մարդուս այլ և այլ դդայարանքներու վրայ այս ինչ կամ այն ինչ տպաւորութիւնը կրնան ընել, բայց իրերու աւելի խորը թափանցելու անհրաժեշտ պէտքը կ'զգայ։

Մարդս անշուշտ երկու մասի կը բաժնուի, երկու էութիւն ունի, մին անասնային է որ կը հպատակի ամեն անասնական պէտքերու, ուտել, խմել, ննջել, իսկ միւսը որ ճշմարիտ մարդն է, որ կը դատէ և կը հրամայէ անասնական կազմուածքին որ ամենէն մեծ դիտականներու հետ ամենայն ազատութեամբ կ'զգայ՝ կ'ըմբռնէ թէ ապրողը նիւթը չէ, թէ նիւթին մէջ ապրող կենսական ոյժ մը կայ, և թէ այդ ոյժը չարժուելի մէջ կը դնէ նիւթը, և զայն կը նորոգէ անդադար։ Այդ ոյժը անդնդելի և անխմանալի իմաստութեամբ օրէնքներ հաստատած է, որոնք ամեն իրերու մէջ ներդաշնակութիւն մը յառաջ բերելու կը ծառայեն։

Նիւթապաշտերը ամենէն փոքր հետևանքներու պատճառները կը փնտռեն և կ'ըսեն հետևութիւն մը չկայ որ պատճառը, չարժառիթը չունենայ։ Իսկ երբ խնդիրը արարչագործութեան վրայ դայ, այն ատեն պատճառ մը, չարժառիթ մը, նպատակ մը չեն փնտռեր։

Հարցնելու է ատոնց թէ ինչ արժէք ունի մեր դոյութիւնը

* Տե՛ս, թիւ 10 երես 377։

եթէ արդարութեան պարտաւորութեան, աստիճանութեան և դեղեցիկին գաղափարը և հրամայողը չունենար։

Մարդս ասոնք բնազդմամբ կ'ըմբռնէ, եթէ չըմբռնէ անչուշտ կ'ղժայ, եթէ չղժար այն ատեն պարզ անասուններու դասը կ'ինչնէ։

Այդ բնազդումը զոր արդէն Լամարդին Աստուած կանուանէ մարդկային միտքը կ'առաջնորդէ իրերը բազդատելու, և բազդատութեան կարողութիւնն ալ դատողութեան գլխաւոր ապացոյցն է։ Ասոր շնորհիւ տեսակները կը տարբերէ և կը հասնի իրերու պատճառին, ժամանակին, միջոցի, դեղեցիկի, արդարի, բարիի և չշմարիտի տեսիլներուն և անհունութեան մէջ կը բարձրանայ անվերջանալի սկզբունքին յայտնութեան էակին մը բնազդումին նախապատճառին, որ ամենակարող է, գիտութիւն մը որ անսահմանելի է և ամեն բանի մէջ կատարեալ, վերջապէս Աստուծոյ, ամեն իրերու բարձրագոյն հեղինակին, խղճի, իմաստասիրութեան և մարդկութեան Աստուածը, որուն ազատելով կ'անհետանան աշխարհային չափերու համար և ապէսներու յատուկ հնարաւոր չաստուածները և անոր նշանները։ Ահաւասիկ, ճշմարիտ, իրական և յաւիտենական Աստուածը, Մովսէսի, Սոկրատի, Պղատոնի, Սուրբ Օգոստոսի, Նեւտոնի, Տէքարթի և Լէյպնիցի ճանչցած Աստուածը, զոր սիրել սորվեցուց մեզ Քրիստոս, այն Աստուածը որ, ճըշմարտութեամբ մեզի կ'երեւի և դէպ ի իրեն կը բարձրացնէ զմեզ։ Ահաւասիկ ամեն բանի արարիչն Աստուած, մեզ լուսաւորող իմաստութիւնը և որուն առջև չաւարած և խոնարհ կ'ըլլանք և կը խնդանք զարմանքով կամ հաճոյքով։ Այն Աստուածը որ ներկայ է ամեն տեղ, որ կը տեսնէ սիրտերը ինչպէս նաև մեր սիրտերու յատակը։ Սիրտդ մեր ժամանակը Աստուծոյ յատկացնել կը բազմանք, բայց Աստուածային կարգը այն չէ, մեր սրտերու մէջ գրած է իր գործերը դիտելու և հիանալու սէրը, որով մարդս կը յառաջադիմէ և եթէ կատարեալ չէ գոնէ կատարելագործելի կ'ըլլայ։

Արդարև միմէ մարդկային մարքի զարդացումն ալ Աստուծոյ գործը չէ՞։ մարդուս ուղեղը, մարդուս աչքը երբ զննուին, ինչպէս մանանագէտները զննած են, կը տեսնուի որ մկրկի աշխարհներ են հրաշալի կերպով կազմակերպուած։ Հետեւաբար ամեն նոր դիտեր, հնարներ, ինչպէս շոգենաւ, շոգեկառք, հեռադիր, թէլեֆոն, թէլօգրաֆ, Մ յաղթութիւնի նման ամեն հրա-

Չափքը, ճարտար Նաքի գործերը գիտելով և լաւ ըմբռնելով Աստուածոյ կը սերտենանք ներմուծութ — Ամերիկացի Արքեպիսկոպոս մը չորս տարի առաջ Մ. Ռոլ Պուրժէի հետ տեսնուած ժամանակը «Յայտնութեան Աստուածը տասնիներորդ դարու լուսաւորութեան սկզբէն կը քալէ ընտեր — Արքեպիսկոպոսը անշուշտ լուսաւորութեան օգտակար և մարդասէր կողմը կ'ակնարկէր Ներեի թող ըլլայ մեզ գուշակութիւն մը ընել։ Շատ հաւանական է որ քսան, չատը չատը երեսուն տարի վերջը ե րոպան այդ համոզումները պիտի ընդունի յօգուտ մարդկութեան։

Մարդս որ խոհուն արարած մ'է լաւ խորհելու, խօսելու ձիրքերը ընդունած է Աստուծմէ։ Այս ձիրքերը մասնաւոր տպաւորութիւններ են Աստուծոյ գոյութեան և մեծութեան։

«Ի սկզբան էր բանն, և բանն էր առ Աստուած և Աստուած էր բանն»։

Ահա այդ Աստուածը պաշտելու և սիրելու պարտաւոր ենք ամեն տեսակէտով։ Այդ Աստուածն է որ մեր Սրբ։ Եկեղեցին մեզ քարոզած է և կը քարոզէ և այդ Աստուծոյ վրայ պարտաւոր ենք դնելու մեր յոյսը։ Մասնաւորապար մենք մեր տահմային դաստիարակութիւնը նախ մեր սուրբ կրօնքի կը պարտաւորինք և յետոյ նոր լուսաւորութեան։ Իսկ ամեն անոնք որոնք վերջնադարեան ուրացութիւններու և նիւթապաշտական տղանդներու յենլով, մեր կրօնական համոզումները քայքայելու կ'աշխատին մոռնալով որ թարոյական բարեկարգութիւնը հաստատողը կրօնքը եղած է։ կը նմանին այն Ամերիկեան բարբարոսներու, հօրանջօրներու որոնք, ինչպէս ըսած է Բենիամին Ֆրանքլին, իրենց կորովին ապացոյց մը տալու համար նախ իրենց մայրը կը հարուածեն։

Արդարև ինչ վիճաբանութիւն կարող ենք տալու նորատի և դժոգոհ պատանիի կամ օրիորդի մը Աստուծմէ պատ։ Ինչ պատճառ մը կրնանք գտնել մեծ կորուստներու և մեծ վիշտներու մէջ Աստուծմէ պատ։ Ինչ բանի մրայ կրնանք յուսալ մեծ վտանգներու առջև կամ առանցնութեան մէջ, միայն Աստուծոյ վրայ։ Մարդս իր ամեն դժբաղդ օրերուն մէջ, սիրեցեալներու կորուստին առջև յուսահատելու չէ երբէք և առանձին կարծելու չէ ինքզինքը։ Համոզուած ըլլալու է մէկ Նախախնամութիւն մը կայ և տածելու է իր սրտին յուսակը Աստուա-

ծային հայրութեան մը զգացումը; որուն վճիռները երբեմն կրնան չափազանց խիստ երեիլ և որուն պատճառը թագուն և անթափանցելի է մեզի:

Եթէ կ'ուզենք այս երկրային կեանքի մէջ դոնէ հանդարտ խղճով ապրիլ, դէթ նախ աստուածային օրէնքները յայտնենք զորս պիտի դանենք մեր սուրբ Եկեղեցւոյն սկզբունքին մէջ, և յետոյ մարդկային օրէնքները և ընկերային պայմանները: Այս տասնիններորդ դարը որով մարդ կութիւնը չկրնար պարծիլ և զոր պատմութիւնը արիւնաքի և հրակէզ տառերով պիտի արձանագրէ քան թէ իրրև դար լուսաւորութեան, իր աւերիչ կործանիչ գիւտերովը, կատարելագործեալ դէնքերովը աշխարհի բարոյական ներդաշնակութիւնը բառնալու աստիճանը եկաւ (1) և տեղի տուաւ խել մը նեղմտապաշտական և անիշխանական մոլար վարդապետութիւններու, որոնք տակաւ առ տակաւ ազդութեան, ընտանիքի և չատ հաւանական է որ անհատական արժանիքի գաղափարն ալ պիտի ջնջեն, առանց նկատողութեան առնելու որ այդ վարդապետութեանց հետեւութիւնը պարզապէս իրենց ալ կործանումը յառաջ պիտի բերէ, պատուոյ, կեանքի և ստացուածքի ապահովութիւնը բառնալով: Լուսաւորեալ մարդու մը համար պատժական օրէնքի և ոստիկանութեան նման երկրային սահմանները անբաւական են չարիքը արգիլելու: Երկնային կամ բարոյական անձերը մէկ խօսքով խրճիթը, զոր Աստուածային օրէնքները դրած են մարդուս սրտին մէջ նախամեծար են ամեն կերպով: Ենթադրենք մարդկային ընկերութիւն մը որուն ամեն անդամները անխոիր Աստուծոյ սիրով և երկիւղով համակուած են, հոն պիտի դանենք աւելի ընտանեկան սէր, և բարերութիւն, փոզոցներու մէջ անդորրութիւն, ազգասի և հիւանդի խնամք, զգացումներու ազնուութիւն, բարուց և վարուց քաղցրութիւն: Այդպիսի ընկերութեան մէջ երբէք մուրք չկրնար դանել, վասն զի չկրնար յաջողիլ ոչ նենգափոխ վաճառականը, ոչ ագէտ և քարիւրտ բժիշկը, և ոչ յանդուգն և ամբարիշտ փաստաբանը, ո՞ր մնաց

(1) Երբ մեծ տերութիւններու գինադադարութեան դեսպանախորհուրդին մէջ յաջորդին ընդհանուր խաղաղութիւնը վերահաստատելու այդ պիտի ըլլայ 19րդ դարու լուսաւոր ուրեմն դարը եւ պատիւը:

պարզ չարագործը։ Այն ատեն աշխարհս տեսակ մը երկրային դրախտ կը դառնայ, ինչդեռ այսօր կսրտնեալ դրախտան անդամ չարժէր։

Բայց հաւեմատական առմամբ նաև մեր արդի ընկերութեան մէջ այդ բարոյական համզուածները միթէ արդեօք կ'ըլլա՞ն մեր ընկերային և անհատական պատասխանութիւնները կատարելու։ Ընդհակառակն։ Մեր յոյսը Աստուծոյ մէյ դնելով մեր պատասխանութիւնը կատարենք մեզմէ լաւագոյն ոեբունդ մը պատրաստելու աշխատելով, մեզմէ կորովի, արիւնն և բարոյական վառ պի կեանքի պայքարը օրըստօրէ կը դժուարանայ։ Իրաւունք ունէր Արիստոտէլ երբ կ'ըսէր թէ օր մը մեծ պայքարը պիտի ծագի մէկ կողմէն քիչ աշխատելով շատ չահոզներու և միւս կողմէն շատ աշխատելով քիչ չահոզներու մէջ։ Իմաստասէրը արդէն կը գուշակէր աշխատութեան կռիւը դրամագլխի հետ։ Քսան իմ կարծեցս ապագային անձնք միայն պիտի յաջողին որոնց դործունէութիւնը բարոյական ճշմարիտ հիմերու վրայ երևան պիտի դայ։ Միայն վհատիլ, յուսահատիլ պէտք չէ։ Կորուստներ կ'ընէք, վշտաբեկ սրտով դարձեալ աշխատելու ենք մեր բարոյական և նիւթական վիճակը բարւոքելու համար։ Եթէ մեր տունը կործանեցաւ, վերաշինութեան նուիրական դործովը գրազելու ենք։ վասն զի մանկութիւնը, այսինքն ապագան, ամեն բարիք մեզմէ կ'սպասէ։ Եթէ լացինք դարձեալ պիտի ժպտինք։ Այն զանգակները որոնք մահը գուժած էին, կրնան դարձեալ հրճուանքով զարնել լաւագոյն օրեր աւետելու համար։

ԳԷՈՐԳ ՊԱՒՊԱՆԻ

ԽԱՌՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Աբէլեան Մատուռի Մայիս 1 թիւին մէջ կարդացի ծանօթ դրագէտ Պ. Մ. Նուպարեանի կարևոր մէկ յօդուածը, որ ի վեր կ'հանէր տեղական բարքերու ախտը մէկ նկարագիրը, իր մէջ պայծառացնելով դրսէն լայնատես լայնածաւալ տիպ։

Փոքրիկ չեղում մը։

Տոհմային բարեկեցութեան նախանձախնդիր, տակաւին լսել մը տեսակէտներով չատ հեռու կ'դտնուինք այնարհաքա-

ղաքացիութենէ։ Այդ բան, վանկին նման, ընդարձակ անհուն նշանակութիւն ունի և մենք մեծամասնութեամբ — ինքզինքնիս այդ անհնութեան մէջ չիմրուսելու չափ զարգացուցած չենք դեռ։ Անչափահաս ենք, հազիւ ինքնուրոյն բնաբչնիս պահելու կարող։ Նոր նոր եկամուտներ իրագործելու առանց պովելի է, բայց անկէ առաջ պէտք է ունեցածնիս ապահովել, արմատացնել։ Դեռ այդ չրած, եթէ նետուինք հոսանքին, կորուստը անխուսափելի է։

Ցեղապետական կամ պահպանողական, ի՛նչ կուզէք անուանեցէք, այսպիսի գաղափարներով ապրուած, կրնաք գուշակել թէ՝ նպաստաւոր ներքնչում չունեցայ նոյն յօդուածի բովանդակ ընթերցումէն։ ինչ և է։

Օտարախառն ամուսնութիւններու (օրինաւոր կամ ոչ) շատնալուն հանդէպ կուտ տոհմային ներուն նուազումը ցաւալի իրականութիւն մ'է։ Պարոն յօդուածագիրը անանց չարժատիպները պարզելէ յետոյ, ան ի դարման, կը խրատէ ծնողքը, որ ամէն ապատութիւն տան և ամէն դիւրութիւն ընձեռեն երիտասարդներուն, զիրար յաճախակի տեսնելու, իրարու մօտենալու և ... սիրարանելու, ու կը պահանջէ որ ոչ ոք իրաւունք ունենայ խծբծելու բամբասելու, մեղադրելու ազջիկ մը, երբ ժամանակ մը եաքը կը գտնի երիտասարդին կողմէ, սա գերազանց պատճառաբանութեան մը յանգիլ և նախամեծար համարած են դեռ անքաղկապով չի զուգուած, համահաս հաւանութեամբ, իրարմէ անջատիլ։ (ահա պարագայ մը որուն վրայ պատ խօսիլ կարժէ։)

Ենթադրենք թէ՝ այս պատճառաբանութեան հաւատալու միամտութիւնն ունինք, բայց ի՛նչ երաշխաւորութիւն տալ նախ ծնողքին՝ որ թեկնածուին ուղղամտութենէն կը կասկածի. յետոյ անոր յաջորդին, որ չօշափուած ծպտիկ չհաւնելու քմահաճոյքն ունի։

Պարզապէս դիտա՞ծ էք մեր երիտասեռի նիստուկացը, ուսումնասիրա՞ծ էք անոնց կեանքը և գտա՞ծ էք անոնց մէջ իրենց ըղձից վաստակութիւնը չարաչար չի պարծածելու հաւաստիքն։ (Հարցումներ որոնք հատորներ կը կազմեն, եթէ պարտաճանաչութիւն, տարրալուծուիլ ուզուին) Երանի՛ ձեզ, եթէ իրօք քաղաքավար, պատուասէր, պարտաճանաչ հոգիներ ունիք ձեր ծանօթութեան մէջ։

Ինչ մեղքս պահեմ. ես այդ մասին թերահաւատ եմ։

Ամուսած չունէ որ մեր սիրելի քոյրերէն տարակուսիմ, և քաղաքակրթութիւնը անոնց մէջ լոկ ձևի, խօսքի, հագուստի կ՚պատահի, արտաքին ցոյցերէն բացակացած կարծեմ. (թէև ամանիկ ձեռամ կարծիքիս մէջ.) ընդհակառակն կը սիրեմ հանդիպիլ քէ՛ անոնք իրենց կրթութեամբ և դաստիարակութեանմբ, պարզասէր, համարատ, զուարթաբարոյ Հայ-կնոջ իւրայատուկ բնատիպարն ունին և կարող են փորձանքներու բովէն անվնաս անցնիլ։ Մինչ խնդիրը ուրիշ կերպարանք կ՚առնէ, երբ զօրաւոր սեռին անեռեմ ակնարկս. և — հակառակ լաւատես վիճելու բուռն ճիգերուս — սիրտս ծանրերուն մէջ ապաւէն մը կը փնտռեմ ու . . . չեմ գտներ։ Ա՜հ. սակեփայլ խնճոյներու տեսքն հրապուրելի է. և կինը՝ տակաւ վերջապէս, չի դիմանար ու կ՚զայթի. սակայն գոնէ անժխտելի եղանիկ դրամատեսներուն վրայ դադարէր իր մեզատիրոջ ունի իրեն անբաժան ընկեր . . . բայց նոր Ադամնե՞րը։ Կու գո՞ք համարձակ խոստովանիլ, եթէ ապրիներուս հայր ըլլալի, դուռս կ՚ազդակի արդի չաբատճիներուն առջև և բալիքը չէի վտահեր ոչ ոքի . . . . ։ Բացառութիւնները յառաջ կը նետէք. ա՜հ, այնչափ հազուագիւտ են որ Դիոգինէսի լապտերով անգամ չի պիտի կրնամ որոշել։

Ամանկ լուրջ բազմակողմանի ամենակարևոր խնդիր մը, հեռու ինձմէ՛ կարենալ լիովին ուսումնասիրելու պարծենկոտութիւնը։ Ամերիկա յանգգնութիւն մը կ՚սեպուի ինձի պէս անչուք անձնաի գրողի մը. Եթէ կը գրեմ, Ձեր երկայնամտութեան վստահ, կարդացողներու նախանձը չարժելու համար է, որպէս զի ձեռք առնեն այս կենսական խնդիրը գրե՛ն ու գրե՛ն ատոր վրայ Հայ իսկ պատճառաւ անկեղծ խնդակցութիւններս Ազնիւ Նախարարին, ատանկ կարևորագոյն խնդիր մը հրապարակ հանելուն համար։

Ա՜նենէ նորէն ձեռք իմ կցկտուր խորհրդածութեանց թելը։

Իրաւ է որ ծնողաց ընթացքը պախարակելի, դրացիներուն եպերելի է. սակայն ամուսնութեանց նուազումին այս չէ բուն պատճառ. եթէ ատոնց պատճառը քաղաքակրթութեան սխալ ըմբռնումին մէջ, իսկի դաստիարակութեան մէջ փնտռենք չենք սխալիր։

Այո՛, յանպատրաստից, անզգուշութեամբ նետուեցանք

յուսալով իմութեան հատանքին մէջ. ծանր կորուստներ ունեցանք և դեռ՝ ա՛ւ, պիտի ունենանք քանի որ մեզ ունեցող սեռը կը չարունակենք։

Մատնանիշ եղած քաղաքակրթութիւնը կեղծ է, ցոյց է, Եւրոպայի թափթփուքն է. հերի՛ք որչափ խաբուեցանք. ժամէ մը ափեղուլ, եթէ երբէք ատկա ին անցած չէ. մեր ինքնուրոյն մեզ ճակը քաղաքակրթութիւն կոչուած ճիւաղին զոհ պիտի երթայ. մեր տոհմային ընդ արտս յատկանշանք լիովին կը բաւեն զմեզ երջանկացնելու. մչակե՛նք, զարդացնե՛նք զանոնք։

Բայց ո՞ւր, չուկայի՞ մէջ, արդի համոյասէր, զուարճամո՞լ երիտասարդութեան կաշխեցիք անշուշտ ինչ ակնարկել կուզեմ. և ուրախ եմ որ արդէն նկատողութեան առնուած է այդ խնդիրն ԴՊՐՈՑԸ։

Յուսալով որ համրակ գրիչէ մը արտայայտուած այս կարծիքներ, անհեթեթ, անօգուտ չեն նկատուիր, կը խնդրեմ հիւրընկալել զայն և ընդունիլ յարգանքներս։

Իզմիր, 17 Մայիս 1899 ԱՐՇԱԿ ՀԻՒՍՆԵԱՆ

ՔՆԱՐՆ *

« Քնար՝ համաստեղութիւն մ'է, շրջապատուած Շուէ, մեծ և փոքր Արջէ, վէգա և կոյս համաստեղութիւններով, Քնարէն մեծապոյն աստղնէ վէգա, որ 120 Դար եռք հեռախոսին բևեռի աստղը պիտի ըլլայ։ »

ԲՈՄԻԼ, ՊԼԱՄԱՐԸ ՕՆ

Աւտ Ե. Ե.

Շէյլէն խուղ հայիւնևերեն ֆիչ մը վեր
Ու ֆիչ մը հեռու Արջերէն, որ կը մտածեն չոխի,
Դրացի ևեծ վէյաղին ահեղ եւ գաշարուն,
Քնար դուն կը դառնաս պտոյտն յաւիտենից։

Որո՞ւ Քնարն ես դուն, ես. թերեւս մոռցուած,
Ո՞վ կը հպի ղոյսե ու շողե թելերուդ,

* Արտատպուած Գրասէր Ընկերութեան հանդիսին։

Կ՚ըսէն հեռու որ միշտ ինձ կը նայի անձկոտ,
Կարծես կուլա՛ս, այնչափ աղօտ, աղուոր, բրդուած։

Եւ վրադ կը փայլի Վէնո՜ն, կապո՛յտ,
Վէնո՜ն, սիրտը անոր, որ սիրեց չի սիրուած,
Վէնո՜ն, ծովըդ բերեւս արեւ մ՚անհունի,
Իսկ հոս կաթիլ մը չո՛յս, նայուածքս մը հրեշտակի...։

... Բայց, կը յագուրդ՛ս գիս Բնաւ,
Դու երբեմն գեղեցկի՛կ երեւցար ինծի,
Աղդ յիշատակ, մոռացումի՛ն անաւոր,
Անդնդային, անվերադարձ օրերուն . . . :

Կը ցոլանաս վերեն ոսկեանին մեջ մոլորչող,
Անհունութիւն մ՚հետոս, դուն կը ժպտիս անոր,
Կը մեղմրնաս անոր, զուրկ մեր կեանքին ալ
Որու մրմունջ նուաղ, կ՚անհետանայ, կ՚անցնի

Մեր մեջ անդունդ մը կայ մեզ իրարմէ զատող
Մահայն շողերդ նոգիս կ՚այրեն ամեհի գիշեր
Ու ես, որ շուտ պիտի հատնիմ կը մեղմրնամ . . .
Յուրս անդունդներն ու ջուր՝ մթնակութիւնն յաւերժ,
Բեզի սոսկում չէ՛ն տար, Բնաւ, ու գիշերն ամայի
Սարսուռ չի՞ տար հոգւոյդ . . . :

Բայց չէ՛, բերեւս երբեմն երբ ալեւոր Աստուած
Ձանձրացած իր անհուն կեանքեն, որ է՜ե՜ղ եւ է՜ե՜լ չունի
Կանցնի ոսկեդ ալ.
Եւ իր նուրբ մատներով,
Որոնցմով արեւը, ծաղիկն ու ծիծաղը ստեղծեց.
Մոռցուած երգ մը կը զարնէ,
Երգն հին յաիտեանին,
Յիշատակի երգն իր տխուր,
Երգը մթնակութեան . . . :

Եւ կամ բերեւս մնարն ես Կո՜ն,
Որ հրեշտակ մը սիրեց,
Ու չի սիրուած մնաս,
Տիեզերին մեկ անկիւնին.
Անհունութեանը մեջ,
Ուր չո՛ւռ է ամեհի քամի . . . :

Կամ Քնարը բոլոր անունց,
Որ չերգեցին հոստեղ
Զարդուած հառաչներով, կանո՛չ
Սեւ հողը գրկեցին . . .
Կամ թէ Քնարը բողոքներուն
Տառապած կեանքերու,
Դիշերներու անվերջ,
Կամ Քնարն ես փշրած վաղուց
Անտեր, մինակ բողուած . . . :

* * *

Բայց չէ, դեռ կը յիշեմ, դեռ 12 տարուան,
Երբ դեռ ծիծաղ էի, նախկին սիրով առ լի,
Օր մը երգեցիր դուն, ու ես հետուն,
Մտիկ ըրի երգիդ ու ցաւագին լացի . . . :

Այն օրեն ետք այլ ես դուն չերգեցիր քնար
Անդունդը մտնաց ինծի երգը անյուսութեան
Ձախսագիրն ալ սեւ առկ մը խաչեց իմ ու քու մեջ-
Անկը սեւ մոռացման . . . Քնար,

Այն օրեն ետքը մերթ կայծած ծոլին մոխը,
Ո՛չ հեգնութիւն. մտիկ ըրի կոնակներու կապած
Պատիերդ անոր մէջ ցոլանար առանձ գիշեր,
Բայց դուն հո՛ն ալ, ափսո՛ս, հո՛ն ալ չէիր երգեր . . .

Որոնեցի շատ անգամ փրփուրին մէջ ալեաց,
Կայծ մ արշալոյս ու վառած հին հրդեհին յիշատակ.
Ու չի գտա՛յ ու զգացի թէ կեանքին ինձմէ կը սահիր.
Ետևալիս տեղ կ'ուզենիր անհուրիւնն անյատակ . . .

Հիմակ հեգնել սորվեցայ պատրանքներդ աշխարհին,
Չի ցոլեր գիս ծոլին անոնց իր առեղի սառնութով
Անհուրին դեմ իսկ խորհս. անտարբեր է իմ հոգին
Երջանիկ եմ ես մինակ, մինակ իմ ցուրտ երգերով . . . :

* * *

120 դար եմ, ԲԼԵՒԻՆ վրայ սառնուտ,
Պիտի երթաս յանդ խուղ մոխիցդ հոլերուն . . .

Չեմ ուր ոչ ծաղիկներ կը փթթին, ոչ շուշան,
Ուր գիշերն երկա՛ր է, լուռիւնը անհուն . . . :

Դու բեւեռին վրայ ու ես շիւրմին խորհն,
Դու աւերմը սիրէր դիտես, ես ալ գուցէ զգա՛մ,
Երբ բնութիւնն շարժի, ու կոհակներ գոռան,
Լոկ երկուքիս անշա՛րժ սիրէ ըլլանք, երբ կը շարժի՛մ
հառաչիմ.

* * *

Երգէ Քնար, երգէ, երգը անհունութեան,
Կուրծքիդ վրայ ալ երբէ ինձ պէս հոգիներ կան,
Կրկնէ անոնց ալ թէ· կեանքն աշխարհի վրայ
Վիճի մը դառն է լոկ, դառն ճամբուն մրուրեան...:

Կուրծքիդ վրայ ալ երբէ ծով մը կը մորմնջէ,
Իմ բարեւներս անձկոտ անոր ալ հասցուրդէ,
Ես հոս ծովեզն հետու՝ ծովին խաշտ կարօտ,
Ամպ մը ծովեզն ծնած, որ մօրը չի դառնար . . . :

Իմ հոգեան խորհն ինչ կը գոռայ իզուր . . .
Գնա, Քնար, դարձիր պետրոյ յաւիտեան,
Տիեզերքը չոյն է դուն երազուն աղուոր . . .
Աշխարհի վրայ ոգիկանի՝ ու տառապողն՝ միմա՛կ քոյ
մորմնջեն . . . :

Իշխէր.

Ա. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԳՐԱԴԱՏԱԿԱՆ

ՇԼՔՈՒԻՐ. — Հանդէս թարգմ. ԳԱՐԵԳԻՆ Յ. ՒՈՒՐՋԵԱՆԻ Վիեննա, 1899 Մխիթարեան տպարան.

Անկիւսէ անմահ թատերագրին — Մեծն Շէքսպիրի տոյն հրաշակերտը քննադատել կամ վերլուծել չէ մեր նպատակը։ Հնդիանգամայն բարձր անձնատուրութիւններ արդէն ջանացած են կատարել այդ վիհ հանճարը որոշ գնդեցկագիտական նուրբ ճաշակը գերազանցապէս զգայուն ոգին, թատերագէտ

սուր միաքն և մարդկային սրտին ու հոգւոյն խորունկ դիտակցութիւնը իրաւամբ անարկու տպաւորութիւն մը թողած են միւս ընթերցողին վրայ։ Շէքսպիր անհուն ոսկեհանք մ՚է, որու թաքուն խաւերու քննութիւնը միշտ նորանոր գանձեր պիտի պարգէ անխոնջ խուզարկուին առջև։ Հոս պիտի խօսինք միայն «Համլէդ»ի հայերէն թարգմանութեան մասին, զոր յաջողութեամբ կատարած է Պ. Գարեգին Յ. Բարաղեան։

Մեր մէջ՝ առաջին անգամ չէ՝ որ «Համլէդը» թարգմանութեամբ ի լոյս կ՚ընծայուի։ Զայն հայ թատերարեմի վրայ ներկայացնելու պէտքը՝ առիթ տուած է մեր Պատմագիր եղերաց՝ անոր մի քանի թարգմանութիւններն ընելու։ Առաջինը կատարուած է ձեռամբ Պ. Սենեքերիմ Արծրունիի «Համլէդ» օրուան մէջ, և այն՝ ո՛չ անկիւրէն բնագրէն։ Սակայն ի՛նչ թարգմանութիւն, Աստուա՛ծ իմ։ Հոն՝ շատ տեղեր Շէքսպիրի բարձր ու դեղեցիկ մտածումներն խեղաթիւրուած, այլափոխուած, եղծուած և մերթ՝ կրճատուած իսկ են թարգմանչին ապիկարութեան հետևանօք, որ չէ կրցած, կամ չէ ուզած (իր իսկ խոստովանութեամբ, քանի որ քսանութ օրուան աշխատութիւն մ՚ըլլալը կը յայտնէ), հեղինակին գաղափարները չըշտիլել, սերտել և իւրացնել, ինչ որ իր ուազ պարտականութիւնն էր ընել մանաւանդ «Համլէդ»ի նման աչխարհահռչակ երկասիրութեան մը նկատմամբ, որու խմաստներն տեղ տեղ ըմբռնուելէ խուսափելու ստիճան կը նրբանան, կ՚անօսրանան, կը ցնդին։ Պ. Սենեքերիմ Արծրունի «Համլէդ»ը սպաննած է, եթէ կարելի է այսպէս ըսել։ Թողու՛նք լեզուի կոչտութիւնը, մանաւանդ տաղաչափեալ հատուածներունը, ուր թանձր բառամանններու սուտար լեգէոններ անդադար իրարու դէմ բաղխելով՝ խժալուր բարբառի մը տպաւորութիւնը կը թողուն լսելեաց վրայ։ Անշուշտ այս էր պատճառը որ ժամանակին «Մուրճ» ամսաթերթի մէջ գատափետուեցաւ սոյն թարգմանութիւնը՝ իբր հրէշային ծաղող վիժած մը՝ անպատուաբեր հայ դրականութեան համար։

Պ. Սենեքերիմ Արծրունիի յաջորդը՝ Պ. Յովհ. Մահեան, իր ձեռնարկութեան մէջ նուազ անյաջող գտնուած չէ քան իր նախորդը։ Նոյն անտեղութիւնները, նո՛յն սխալ հասկացողութիւնները կ՚երևին նաև այդ թարգմանութեան մէջ, այնպէս որ կարղ ալաք այդ կրկին թարգմանութիւններն և բաղդատական բնագրին հետ՝ սա սխալը եղրակացութեան պիտի յան-

ցէլինք, թէ անկարելի էր մեզ Շէքսպիրը հայացնել, թէ անիկա պիտի մնար մեզ համար իր խորհրդաւոր սփինքս մը՝ անմատչելի բարձունքներու վրայ ապաստանած: Հետևաբար, կարելի է ըսել՝ թէ այդ կրկնակի ձախող փորձերէն ետք՝ «Համլէդ»ի հարազատ թարգմանութեան մը խնդիրը մեզ համար տակաւին արժանապատուութեան խնդիր էր դարձած: Ինչ. Աստուածաշունչէն, Հոմերոսէն, Վիրգիլիոսէն, Միլթոնէն, Տանդէէն ետք՝ անհնա՞ր էր մեզ Շէքսպիրը դուրս հանել իր պատնիշափակ ամրութիւններէն: Ո՞րն էր այն խորհրդաւոր բառը՝ որու արտասանութեամբ պողջեա հրաչքով պիտի բացուէր մեր առջև այդ կախարդական քարայրին մուտքը: Ահա Գ. Գ-Յ. հարազեան իր խղճամիտ անխոնջ աշխատութեամբ յաջողած է տիրանալ այդ դանկալի յատուկին: Իր ընտիր Հայ գրականութիւնն ի չարս իր ականջ՝ անկիլական մատենագրութեան դեղեցկագոյն գոհարներէն մին աւելցնելու փառքով կը պարծի այսօր: Եւ այս՝ կարի իրաւամբ:

«Վերելք Յարարատ»ի թարգմանչին լեզուագիտական հմտութիւնն անժխտելի է. ա՛նքան դիւրութեամբ կը խօսի ու կը գրէ անկլիերէն, Ֆրանսերէն և գերմաներէն՝ օրքան իր մայրենի լեզուն: Բայց Շէքսպիր իր տեսակին մէջ բացառութիւն մ՚ըլլալով՝ զայն քաջ ըմբռնելու համար մանաւանդ ուսումնասիրութիւն մ՚անհրաժեշտ է: Ինչ որ օտարազգի դերասաններն և մեր ազգացեալ Ադամեանն ըրած են՝ այդ հսկայ հանճարին արտադրութիւններն հատատարմորէն բեմի վրայ պատկերացնելու համար, նոյնն և թերևս աւելին ընել պարտաւոր է թարգմանիչ մը որ չուզեր ծպրելի ձախողուածի մ՚ենթարկուիլ: Եթէ թարգմանութիւն մը ձեռքէ ձեռք փոխանցուած վարդի մը կը նմանի, որ ի հարկէ մասամբ կը կորսնցնէ իր նախկին թարմութիւնն ու անուշահոտութիւնը, ուրեմն օր աստիճան խըղճամտութեան, հմտութեան և համբերութեան կը կարօտի այդպիսի աշխատութեան մը ձեռնարկողը՝ ըստ կարի պահելու համար բնագրի ոգին և անոր սերտական կորովն ու գեղեցկութիւնները:

Կրկին և կրկին կարդալով «Համլէդ»ը և դժուարիմաց հատուածները բաղդատելով անկլիերէնին հետ, ուրախ ենք ըսել որ մեր Ալինի հայրենակիցն կարելին ի գործ դրած է՝ իր թարգմանութիւնն անխարդախ և հատատարիմ ընծայելու համար: Ցեղ առ ցեղ, ուր հարկն աւելի ջգալի էր, խորհուրդ հար-

ցուցած է Շէքսպիրի մեկնիչներուն և անոնց տուած բացատրութիւններուն մէջ զգուշիլ, գրեթէ կրթական երկիւղածութեամբ բնորոշիւններ ըրած է՝ ըստ կարի խորշելով խրթնաբանութենէ։ Իսկ ուր որ կարճառօտ ընդլայնում մ՚իսկ՝ պիտի սպաննէր հեղինակին մտածելու ինքնատիպ եղանակն ու խափանէր ասոր սահանաթափ թռիչքն, թարգմանիչը խոհեմութիւն սեպած է ներդաշնակութիւնը զոհել իմաստից ամատկութեան և կարոտին՝ ուշադիր անկիւրէնի համանշանակ բառը գործածելով. և այս՝ յաճախ տաղաչափութեանց մէջ, որոնք երբեմն յատահատեցուցիչ յամառութեամբ հայ լեզուի դէմ կը զինուին և թարգմանութեան դժուարակնճիռ մասերը կը ներկայացնեն։ Ցրամախօսութեանց ոճը բեմական ընծայելու համար ջանք մ՚ալ կ՚երևի Պ. Գ. Յ. Բաբազեանի կողմանէ, որ կրնայ իր կչիռն ունենալ՝ եթէ երբէք Ադամեանի արժանաւոր յաջորդ մը դիմէ զայն հրապարակի վրայ ներկայացնելու։

Գալով թարգմանութեան լեզուին՝ զուտ աչխարհաբար պիտի համարէինք զայն՝ եթէ ուրեք ուրեք չսայրկէին գրոց լեզուի ոճեր ու դարձուածներ։ Բայց ուշադիր բազդատութիւն մը շուտով կը համոզէ մեզ՝ թէ թարգմանիչն գրաբարի թակարգէն խոյս տալով հանդերձ՝ հարկեցուցիչ պարագայից մէջ միայն ստիպուած էր անոր օժանդակութեան դիմել, և անկեղծութիւնը պարաք կը դնէ մեզ խոստովանիլ՝ թէ իր ոճերն ու ասացուածքներն նուազ կարևորութիւն չունին թարգմանական աչխատասիրութեան մը մէջ, ուր իմաստն չեզուած, կամ խորհ ու անտեղի բացատրութիւն մը՝ գործին արժէքը կրնուազեցնէ։ Ընդհանուր առմամբ ոճը յստակ, սահուն և ներդաշնակ է. ոտանաւորներ կան որք թրթռուն երաժշտութեան մ՚անոյշ տպաւորութիւնը կր թողուն ականջին։ Եւ այս յաջտնի ապացոյց մ՚է թէ Պ. Գ. Յ Բաբայեան ընդերկար ուսումնասիրած, յղկած և փայլեցուցած է «Համլէդ»ը։

Կը ընդհանրանք մեր վաճառական-պրպէտ հայրենակիցն, որ առևտրական բազմազբաղ աչխատութեան մէջ՝ իր պարապոյ հազուագիւտ ժամերն կը նուիրէ գրական աչխատութեանց, իր ազգին մտաւորական փառքն ու պարծանքը աւելցնելու ընդհանուր դիտաւորութեամբ։ Կը մաղթենք որ «Համլէդ»ի յաջորդ թարգմանիչն, Շէքսպիրի թատերական միւս գործերն ալ նպաչտէ հայացնելով ի լոյս ընծայէր, յօգուտ Հայ երիտասարդութեան, որ մեծ մասամբ զուրկ կը գտնուի ճշմարիտ գիտնականներու արտադրութիւնները վայելելու բարիքէն։

Ա. ՊԵՐՃԵԱՆ։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՃՈՒՐԴ

Մինչ դարուս սկիզբը պետասիրութիւնը ժողովրդեան մի՛ սիրտ կարդին մէջ այն չատուկ էր, այժմ տարածուած է ամբողջովին հասարակ դասակարգին և նոյն իսկ գործաւոր դասուն մէջ։ Ապեցուցիչ պարագայ մ՚է դիտնալ թէ ազգաց ծխախոտի ծախսերը հաւասար են անոնց ուտեստի ծախուց։ Մարդիկ՝ որ մինչ տարիներ առաջ սովոր էին իրենց գրասենեակէն կամ խանութէն ուղղակի տուն երթալ և հոն վայելել սովորական պարզ ընթրիքը, այսօր ֆլըզերու մէջ կ՚ճաշեն, ուր կ՚սպառեն կէս երկոտասանեակ կոպիկներ համեմուած գինիներով՝ զորս իրենց պատասխանատուութեան մէջ երբէք չէին տեսած։ Հոն չրջապատուած կ՚գտնեն պիրենք ամեն տեսակ սիրուն խաղալիքներով որ իրենց քաղցրները կ՚լափեն և կ՚օգնեն իրենց ժամանակը անցընելու։ Ձրօսանքներու, մանաւանդ մեծածախ ըրօսանքներու չարաւոտ աճումը ուշագրաւ և նշանակելի պարագայ մ՚է։ Կ՚վիճաբանէի անգամ մը մեր արդի երիտասարդներու հանրային խնդիրներու մասին ցոյց տուած անտարբերը ոգւոյն և ընկերական անկման վրայ։ Քաղաքական և ընկերային խնդիրներու չերմ աշխատող մ՚ըսաւ ինձ թէ այդ ամենու չարժառիթն կրնանք գտնել միակ բառի մը մէջ, sport։ «Նկո՛ւր, ըսաւ Ֆո-ֆոլի չաքաթական մրցումներուն և սիրոյ տեսնես թէ ինչո՞ւ համար մեր երիտասարդները չեն ուզեր իրենց գլուխը ցաւցնել կարևոր խնդիրներով։ Դիւրին է հաշուել թէ հոն գացող ամեն երիտասարդ չաքաթ կէսօրէ վերջ մը չորս ու կէս չիլին կ՚ծախսէ։ Նկատելի պարագայ մ՚է թէ այդ երիտասարդներու մեծագոյն մասը գործաւոր դասէն՝ կին մը իւր ընտանեաց տուաւարութեան վրայ խօսելով ըսաւ. «Ընտանիքի մը պարզ ըրօսանաց ծախսերը ծանրակշիռ հաշիւներ սկսած են դառնալ։ Իմ ազկուխեանց ժամանակ տարին հազիւ հինգ չիլին կ՚ծախսէի ըրօսանքի համար, մինչ այժմ մարդ պարտի մըշտ ձեռքը քսակին մէջ պատրաստ պահել այս կամ այն բանին, ֆո-ֆոլի կամ էլէկէրի գնդակներու և ձողիկներու, հեծելանիւի էօրէ-ճիերու կամ ըննդի բաջգներու և կոպիկներու համար վճարելու։ Այս տարիր այս ամենու համար չատ աւելի առակ վատնեցի քան պարզ հանգերձեղէններուս»։ Լօնտոնի

և ուրիշ քաղաքաց մէջ թատրոններու և նուագասրահներու թոյն ահագին յաւելումը ցոյց կ'տայ յարաճուն պճնասիրութեան ոգիմ՝որ կ'տիրէ մարդս կանգ առնուլ պահ մը և խորհիլ թէ ի՞նչ կ'նշանակեն այս ամենը։ Կ'երևի թէ մարդիկ կարող և պատրաստակամ են խոշոր գումարներ քուէարկելու իրենց դուարճութեանց համար։ Այս եղանակաւ Լօնտոնի մէջ միայն վատնուած գումարը կրնայ մեծ պետութեան մը առեկան եկամուտները կազմել։

Հիմա, եթէ կարելի ըլլայ հաստատել թէ պճնասիրական այս ծախսերու չնորհիւ ընկերակցութիւնը աւելի ուշիմ, աւելի անդորր, և բարոյապէս աւելի պարգացած կրցած է ըլլալ, այն ժամանակ պճնասիրութեան անունը բոլորովին կ'արդարանայ։ Աւելի և պէտքն կեանքն է մեծ նպատակը և այդ նպատակին հասնելու միջոցները մրցման պարզ հաշուակալներն են։ Բայց հարկ է դիտնալ թէ այս յատկութիւնները կ'ամէ՞ն մարդոց մէջ։ Լօնտոնի, Բարիզի, Նիւ-Եօրքի նման բազմամարդ քաղաքներու ժխորին մէջ աւելի՞ զարգացած կ'ընթանայ ընկերութիւնը, կեանքը աւելի՞ դիւրաւար է այժմ այդ քաղաքներու մէջ քան ինչ որ էր առաջ, մինչ այս կեանքը բարոյապէս լաւագոյնը, արժանաւորագո՞յնն է։ Այս հարցումներն ընելը, կարծեմ, անոնց պատասխանել կ'նշանակէ։

Տգիտութիւն և դժգոհութիւն մեր ժամանակին յատկանիշերն են, անձնասպանութիւններն ահարկու արագութեամբ կ'բազմանան։ Տան և հինգ անձնասպանութիւններ համրեցի անցեալ օրուան թերթերուն մէջ, որոցմէ վեցը երեսուն տարեկան էր վար երիտասարդներ էին և ոչ մին չբաւորութենէ մղեալ։ Թշուառութեան խոշոր տեսակները, ինչպէս կ'յուսան, նուազած են, բայց պատմութիւնը ցոյց կ'տայ թէ թշուառութիւնը իր մեծագոյն սարսրները կրթնցուցած ըլլալ կ'երևի, առանց սակայն պոյթիւն ունենալէ դադրելու, որով աւելի վտանգաւոր կ'դառնայ։ Մտային սովորոյթ ու եղանակներ—ձանձրոյթ, յուսահատ դգացումներ—անխուսափելի հետևութիւններն են ընկերական այն պայմանին՝ ուր դրամն է ամեն հետապնդութեանց առարկան և ամեն վայելմանց միակ մեծ ազբիւրը։ Մեր դրամատիրական քաղաքակրթութիւնը, որուն նշանակէտն է արտադրել մեքենական կանոնաւորութեամբ և առատութեամբ բիւրաւոր ապրդիւն իրեր զբօսնելու և դոհացնելու դիւրացրկիւ ճաշակը այն մարդոց որ ստիպր չեն առողջապար և օգ-

տակար գործեր ընել, իրաց բնական ընթացքին մէջ ոխերիս հանգարտիլ ու աւերէ մարդիկը, վասն զի մարդ ստեղծուած է օգտակար և առողջարար գործի և ապրելու արդիւնաւոր միջոցներու փոխանակութեան համար։ Երբ մարդ այս վիճակին մէջ չէ մարդկութիւնը քայքայման կ'ենթարկի։

Բայց պճնասիրութեան անհուն ճմռան պատճառներն արդի ընկերական մեքենային հպարտացած դիւրութիւններն չեն միայն։ Պճնասիրութիւնը օժանդակ մ'եղած է նախնի աշխարհի անկման, ուր, սակայն, այս մեքենան ամենևին գոյութիւն չուներ։ Պճնասիրութեան գլխովի պատճառն է անհատներու և դասակարգերու միջև անեղած խուլ և անմիտ մրցման և դիրար գերազանցելու ոգին։ Այս այսպէս է, որովհետև արդի ընկերութեան մէջ հարուստներն են լոկ որ ցոյց կ'տան ունենալ միջոցներն հասնելու հոն՝ որ ընկերութեան բարձրագոյն դիրքը կ'կարծուի։ Նախնի հասարակութեանց մէջ մարդիկ իրենց անձնական ձիրքերու պարակին որ և է գերազատութիւն։ Ոմանք լաւ պատերազմիկներ էին, այլք լաւ որսորդ և պերճախօս, որով նոյն ազգին կամ ցեղին մէջ բարձրագոյն տեղը գրաւելու կ'վիճակուէին։ Միջին գարու մէջ անձնական արիութիւն մէկ կողմէ և կրօնական գերազանց հմտութիւն միւս կողմէ դասակարգոյն յատկութիւնները կ'կազմէին մարդոց ընկերական կամ կրօնական յառաջդիմութեան։ Միջնադարեան ընկերականութեան անկումէն վերջ իսկ ազնուականութեան երկար չարքէ մը ծագումը մասնաւոր առաջնութիւն մը կ'ընծայէր մարդուն։ Բայց արդի ընկերականութիւնը հիմնուած է գրամի վրայ և գրամատէր ըլլալը ընդհանրապէս ամեն դասակարգերէ ընդունուած կանոն մ'է իբր հիմնակէտ մարդու մը կացութեան։ Ճշմարիտ է թէ դիւցազնութեան բնազդը, որ երբէք չմարիր մարդկային սրտի մէջ, կրնայ, նոյն իսկ այսօր, ազդատ մարդ մը բարձրացնել իր ընկերներու յարգանաց ամենէ վեհ կէտին և դիտելի է թէ Ամերիկայի մէջ ուր գրամական ոգին աւելի զօրաւոր է քան ուրիշ որ և է երկրի մէջ և հարստութեան տենչը ամենէ բուռն, հարուստ մարդիկ չեն ընտրութիւն նախագահութեան։ Այս պարագային այնպէս կ'երևի թէ մարդիկ իրենց անզուսպ կրից վարկեաններուն մէջ իսկ պահ մ'ամբիծահար կ'մնան այնքան ծայրայեղ դրամասիրութեան հանդէպ։ Բայց ինչ որ ալ լինի պարագան ընդունիլ թէ արդի կենաց պայմաններու մէջ դրամն է ընկերական առաջնութեան միակ չենարանն։ Կըսուի դիւրին

հիմնական մ'է այս պր ամեն մարդ կրնայ ըմբռնել։ Քիչ մարդիկ կրնան գնահատել ընդարձակ ուսումնքը կամ վսեմ հանճարը, իբր մարդկային էական գերազանցութիւն, նոյն իսկ ընտրելագոյն կեանքերը գնահատելի չեն եղած վասն զի այդ կեանքերը դրամէ աւելի բարոյական զարգացում կ'պահանջեն։ Բայց մարդ երբ շաղշղայ փարիսեամ սեփականութիւններով, զրպարտիչներ պիտի բազմային ունենալ եթէ կարենային և երբ իր առ այդ կատարելութեան նշանները չշօշափելի են, առ ամեն մարդ անմիջապէս կ'կռահի զայն և եթէ իր մեռքը բացէ ժխտրը կ'հրմուի, կ'համակրի իրեն և կ'զովէ պինք Աչքապէս դրամական դրութիւնը հետզհետէ կ'ընդունուի սրքան մեր շահասիրական քաղաքակրթութիւնը կ'ընդարձակի։ Շահասիրութիւնն է, ուրեմն, պճնասիրութեան չարժառիթը և պճնասիրութիւն ալ պարզապէս ու խաղաղ կենցաղավարութեան ազատալի պիտի լինի։

Թարգ. Վ. ՀԱՀՆ

Վ. ՓԻՒՒՐԻ

ԱՂԱՀԱՆՔԻ ՄԷՋ ՇԻՆՈՒԱԾ ՓԱՂԱՓ ՄԸ

Ան նուազն երեք շարաթի կը կարօտի այս հրաշալի քաղքին ամեն մէկ մասը այցելել կարողանալու համար։ Դարերէ ի վեր մարդիկ աչխատած են անոր խոռոչներուն մէջ և ապագայ սերնդեան հրճուանք մնացած են, ձիւերը և զանազան կենդանիներ հոն անցուցած են իրենց կենաց ամբողջ չրջանը։ Այդ մեռելական լռութեան և թանձր խաւարին մէջ կը լսուին միայն մարդկային ձայներուն արձագանքները որ կանցնին անոր օձապտոյտ անհամար խոռոչներուն մէջէն։ Աղահանքի մէջ շինուած քաղաք մ'է սա։ Թերևս չտեսերուն անհաւատալի թուի այսպիսի տեղ մը գոյութիւնը, սակայն հետաքրքիրը կարող են տեսնել հազար տարիէ ի վեր բազմաթիւ մարդոց տեսած հրաշալի վայրը, եթէ մի անգամ հաճին ճամբորդութիւն ընել դէպի Հիւսիսային Ամերիկա և այցելել Փրաքսվիլայէ իբր 6 մղոն հեռի Վիլիգայի մէջ գտնուած հանքերուն որ այժմ Ամերիկա Հնդկարևոյ ելևմտական նախարարութեան, իշխանութեան ներքև է։

Վիրիչքայի հանքագործներու ճարտար ձեռքերը հաղար տարիէ ի վեր անպադար գործելով՝ գեղեցկացուցած են վիմաթեան խորերը և հիացուցած են ամբողջ աչխարհս ոսկեղծելով ընդերկրեայ խորչերուն մէջ մատուռներ, պարտսարահներ, արձաններ, ճաշարաններ և երկաթուղիներ։

Ալահանքի թուականը կ՚սկսի 1044 էն և 2¾ մղոն տարածութիւն ունի։ Առաջին յարկին վրայ կը գտնուի հսկայ չէնք մը, նշանաւոր է այս՝ որովհետև իր մէջ կը պարունակէ այս ընդերկրեայ քաղաքը իջնող զանազան Աւստրիացի արքայական անձնաւորութեանց բազմաթիւ. համազգեստները, որոց իւրաքանչիւրին վրայ բանուած է այցելուին անունը և իջած աւուր թուականը։

Իր քայլերու մշտաւէտ արմազանքներէն ահաբեկեալ՝ այցելուն նախ ընդարմակ սենեակներու մէջէն անցնելով՝ կը հանդիպի պարտսարահին, որ իր լուսափայլ ներքանցքներով, հսկայ սիւներով, փայլուն ջահերով, գեղեցիկ կարասիներով ու պատի զարդերովը պարտէրներու յարմար վայր մը կը համարուի։ Իր պատմութիւնը կը յայտնէ թէ հանքապետ Լիպօլքիի ձօնեալ էր այս սրահն և թէ նշանաւոր ակութիներ տեղի ունեցած են թագաւորի մը կամ ուրիշ նշանաւոր անձանց այցելութեանց առթիւ։ Այս պարտսրահն որ երկրի մակերևոյթէն 216 ոտք վար կը գտնուի, դեռ առաջինն է հանքերու մէջ գտնուած եօթն յարկերու՝ որոց երեքը միայն այցելուաց բաց են։

Յիշատակութեան արժանի է նաև Ս. Անտոնի մատուռը որ 1698 էն ի վեր հազարաւոր ջերմեռանդ ուխտաւորներու ուխտատեղին եղած է։ Ներքին մասին մէջ կը գտնուի խաչելութիւնը ներկայացնող գեղեցիկ խորան մը որուն առնուխանեռուն վրայ երկու վանականներ ծնրադիր կաղօթեն։ Նահանջին քահանաները յաճախ կուգան կատարել իրենց բարեպաշտական պարտաւորութիւնները այս պարզ մատուռին մէջ, ո՛չ միայն Ս. Անտոնի յիշատակին՝ այլ և՛ պատիւ այն հանքագործին որ առանց ո և է սժանդակութեան՝ վիմիայն իր յարատեւութեամբ կատուցած է սոյն մատուռը։

Հանքերն թէև իրենց մէջ հազարաւոր իրեր կը պարունակեն յիշատակութեան արժանի, սակայն և այցելուին վրայ աւելին մեծ ազդեցութիւն ընող բանն՝ երկրին մակերևոյթէն 700 ոտք խորունկ գտնուած ատրերկրեայ լիճն է, որուն ան և

թանձր ջուրերուն վրայ յառաջացող նաւը ուրականի նման կը գառայ ահաւոր ժիայնութեան մէջ։ Թէև հանքերու դանդաղ կողմերը, տան և վեց նմանօրինակ լիճեր կը գտնուին, բայց վերոյիշեալն այն միակ լիճն է՝ ուր այցելութիւն կը թոյլատրուին, նաւարկել։ Լիճին մէկ ծայրէն միւսը երթալու համար 15–20 վայրկեան կը տևէ, քանի որ ազահանքի թանձր ջուրերուն վրայ նաւը դանդաղ կը յառաջանայ։ Լիճին մէջտեղը պարպուած հրացանի մը ձայնը երկարաձիգ արձագանք մը յառաջ կը բերէ և նաւատեղին արձակած հրամանները կը նմանին անդունդներու խորերէն եկած հսկայի մը ձայնին։

Քաղ. ԹԱԴՈՒՀԻ Ց. ՀԱՆՃԵԱՆ

ԻԶՄԻՐԻ ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՂՊԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Աղբատախնամ ընկերութիւնը հաստատուած է 1896 Յունվար ին նպատակ ունենալով պանդուխտ և աղքատ աղջկանոց ոմանց ուսեստ, ոմանց գործ կամ գործի դրամագլուխ և այլոց իրենց բնակավայրը վերադառնալու համար ծախք հայթայթել։ Ընկերութիւնը սոյն նպատակը աւելի ընդարձակած է վերջին տարին չքաւոր հիւանդներու բժիշկ և դեղ մատակարարելով։ Հաստատութեան թուականէ ցայսօր իր ելմտական վիճակը ցոյց կ'տայ.

	Մ–պ	Ել
1896	15590 50	10075 50
1897	16852 25	10740 75
1898	22115	22064 75

Ա.յս հաշուով 1899 ի սկիզբը Ընկերութիւնը պատրաստ դրամ ունէր 1956 75 դրուշ։ 1898է սկսելով՝ Քաղաքական ժողովին ի նկատի առնելով Ընկերութեան կարևորութիւնը, Ապարկէն տարեկան 250 մէճիտի նպաստ մը տահմանած է։ Ընկերութիւնը կ'կազմեն գործունեայ և ժիր երիտասարդներ, որ

կարող եղած են երեք տարուան ընթացքի մը մէջ նախապէս տարտամ հիմանց վրայ դրուած դոյութիւն մը ամրապնդելով՝ դիմումեան անհրաժեշտ հաստատութեան մը վերածել զայն, Ընկերութիւնը իր նիւթական ոյժերու բաղդատմամբ իր նպատակի տեսակէտով կարևոր ծառայութիւններ մատուցած է։ Պանդուխտ զբաւորներ, անծանօթ երկրին և vice versa, երբ հաճառակ իրենց սրտաշարժ թախանձանաց՝ ամեն դուռ ու ճեղք միակ կ'գտնեն, թերևս մուրալու անվարժ և ամօթահար, մոլորեալ յուսահատ թշուառներ, յուսոյ նշոյլ մը կ'նշմարեն երբ իրենց ցոյց կ'տրուի Ընկերութիւնը և կ'դիմեն հոն յուսախաբ լինելու երկիւղով դողդոջուն և հոն կ'գտնեն սփոփանք, յոյս, քաջալերութիւն։ Մին կուզէ աշխատիլ, ապրուստ ճարել, բայց միջոցները կ'պակսին իրեն, Ընկերութիւնը գործ մը կ'գտնէ կամ դրամագլուխ մը կ'տայ անոր։ միւսն անկարող աշխատելու, այլ ցամաք հացի կարօտ, Ընկերութիւնը ուտեստ կ'տայ անոր։ Այլք կ'փափաքին իրենց բնակավայրը վերադառնալ, Ընկերութիւնը կ'սատանձնէ անոնց ճամբու ծախսերը հոգալ։ Իսկ 1898 Հոկտեմբերին Ընկերութիւնը իր կարևորագոյն հանգամանքը սասցաւ երբ ազգաս ընտանեաց մօտ ազգ։ Հիւանգանոցին նպատակին համանման պաշտօն մը կատարել սկսաւ։ Տարիներու փորձառութիւնը ակնյայտ ցոյց տուած էր արդէն թէ որքան անհրաժեշտ էր այսպիսի ձեռնարկութիւն մը։ Նախորդ Աղքատախնամ ընկերութիւնը երկար տարիներ անկարող և չքաւոր հիւանդներու միակ նեցուկն եղած էր։ Բաւական տարիներէ յետէ դադարում մը այդ եղկելիներն միայն կրնային ղթալ և բացատրել թէ որքան ծանր և կսկծալի եղած էր իրենց։ Ներկայ Ընկերութիւնը այդ ճիւղն ալ ստանձնելով իր անունը իսկապէս նուիրագործեց։

Ընկերութեան հաստատէ մեծ մասը կ'գոյանայ պնակներէ, դանձանակէ, փոքր ու աննշան նուիրատուութիւններէ, թատերական ներկայացումէ և վերջին անգամ ալ պարահանդէսէ մը, ուր նպատակը պիտի արդարացնէր ֆինջը եթէ պարագային և տեղւոյն հանգամանաց յարմար լինէր և անօրինակ ըլլալու դրօշմը չունենար։

Աղքատախնամ ընկերութիւնը 1898 Հոկտեմբերէ մինչև Դեկտեմբեր վերջ 80 հիւանդ խնամած է։ դեղերէից համար 809 ղրուշ, իր մասնաւոր բժիշկին 1068 ղրշ։ և գործակատարին 1287 ղրշ։ վճարելով, այնպէս օր միջին հաշուով Ընկերութիւնը

տարին 10-20000 դրչ. պիտի վճարէ թժկի, դեղերու և դարձականարու։ Այս վիճակին հասնելու երբէք նպատակաւոր չէ իր արդի եկամտական կարողութիւնը, քանի որ իր դործառնութեանց տեսակը ճիւղաւորուած բլլալով՝ անձուկ և անբաւական պէտքեր մը՝ մի կամ միւս ճիւղին թերի կատարումը պիտի պատճառէ։ Ինչ. ժողովոյ յատկացուցած տարեկան նպաստը, սակայն, արդի եկամտական անել վիճակին մէջ անվտանգելի չինելու հանդամանքն ունի, կրնայ այս ծանր բեռէն մաս մը թեթևցնել, այլ ժողովրդային աւելի առատամեռն օժանդակութիւն մ'անհրաժեշտ է։ Աղբատախնամ ընկերութիւնը մարդասիրութեան և գթութեան իր ճշմարիտ գործէ պարտի ընդհանուր համակրութեան և քաջալերութեան առարկան լինել։ Առ այս պիտի նպաստեն ընկերութեան անդամոց, առանց չափազանց կրակոտ և դիւրագրգիռ յատկնոտութեանց, համբերատար, աննկուն և յարատև աշխատութիւնը, որոյ օրինակը արդէն տուած են։ Իսկ ընկերութեան գործառնութիւնները աւելի կանոնաւոր, աւելի օգտակար և աւելի դիւրատար ընելու համար հարկ է տարեկան եկամտից ենթագրական հաշիւ մը պատրաստել և մասնաւոր ու պատշաճ գումարներ առնմանել իւրաքանչիւր ճիւղին տեսակին և պէտքին համեմատ և ըստ այնմ ընթանալ։ Այս ամեն հաշիւներու մէջ հարկ է միշտ ի նկատի առնուլ թէ ընկերութիւն մ'իր գոյութիւնը ապահովելու համար պարտի անպատճառ դրամագլուխ մ'ունենալ։ Այս կերպով գթութեան գործն յարատև կ'մնայ, ճշմարիտ անոր յաջողութեամբ թշուառներու սփոփանքն ու երախտագիտութիւնն, հանրային գնահատում և շնորհակալութիւնն անդամոց աշխատութեանց կատարեալ վարձատրութիւնը պիտի լինին։

ՀԱՒԱՆ

Պ. ՈՐԲԵՐԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Պ. Ն. Որբերեան Աբ-Ելէի Մայիս 19 թուով պատասխան մը գրած է Ա. Մոլլոյ մէջ իր հրատարակած «Իզմիրի հայ ընկերութիւնը և նառն ամուսնութիւնք» վերնագրով յօդուածին։

Դրելու անդիմադրելի մարմաջը դրդած կ'երևի Պ. Որբերեան, և մանաւանդ այն դառնացուցիչ պարագան, որ ինք ժամանակաւ Իզմիրի ընկերական վիճակին վրայ «Վտանգը» խորագրով յօդուած մը գրեր և այս առիթ «բուռն հարուածներ» կրեր է եղեր (ինչն է որ կը պատմէ պայս միամտաբար)

Խե՛ղճ Պ. Որբերեան։

Աբ-Ելէի երիտասարդ թղթակիցը կրնայ տարբեր կերպով խորհիլ Իզմիրի հայ ընկերային պարագաներու վրայ· այդ իր պիտնալու բանն է, բաւական է որ իր յայտնած գաղափարները համոզումներ գանէ։ Այլ սակայն երբ կ'ելլէ կատարեալ լրջութեամբ այնպէս կ'ուզէ հասկցնել թէ մեր յօդուածի մէկ պարբերութիւնը՝ զոր կ'սրինակէ կարի միամտաբար, «Զօլայի նանային ապդեցութիւնն ըրեր է եղեր իր բանաստեղծի . . . . . սրբատեր մաքին վրայ, անկարելի կ'ըլլայ մեզ զսպել մեր բուռն ծիծաղը։

Աբ-Ելէի զգաստ թղթակիցը ուսումնասիրած է արդեօք Զօլայի այդ լիսի պէսը . . . ։

Խե՛ղճ Պ. Որբերեան։

Մեր ընդդիմախօսն յայտնապէս լուրջ մէկը չէ։

Պոլիս 25 Մայիս 1899 Ա. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ
ՄԵՐ ՍԱԼՈՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Երաժշտութիւնն գովել, ցոյց տալ թէ ուրքն հաճոյք կը պատճառէ մարդ էակին, բոլորովին աւելորդ է, քանի որ մանուկիկն մինչև ծերը, ամեն սեռէ ու դասակարգէ, գիտէ մարդկային զգացումները ազնուացնող այս ընտիր գեղարուեստին նշանակութիւնը։

Երաժշտութիւնն ի՞նչ աստիճանի կը գնահատուի մեր մէջ այս հարցն կուզենք ջննել։

Սովորական բան մ՚է այսօր, որ և է տան մը ընդունելութեան սենեկին, կամ ճաշասրահին մէկ անկիւնը տեսնել դաշնակ մը, այս գրեթէ ընդհանրացած է։ Տան օրիորդն է սորվողը որուս յառաջդիմութիւնը գլխաւորապէս կախում ունի ծնողաց ազդեցիկ խրախոյաններէն։ Բացառութիւն են անոնք, որք՝ սորված են բնատիպ ձիրքերով առանց արտաքին ազդեցութեան ալէտը ունենալու։

Ստէպ երբ տեղ մը այցելութեան կ՚երթանք գիշերով, ուր դաշնակ և դաշնակահար օրիորդ մը կ՚պտնուի, ամեն կողմէ խնդրանքներ կը լսուին «Օրիորդ, կը հաճի՞ք կատր մը զարնել» կամ՝ «Հայուկ նայինք տանկ համով հատով կտոր մը չալէ» կամ՝ «Այս գիշեր պիտի չէնգնես մեզ բիանօյով»։

Օրիորդն նախ՝ մի քիչ, եթէ ոչ չատ, դաղ կ՚ընէ. բնական պարագայ մը կը թուի այս արուեստասէր երաժշտահիներուն. ոմանք կ՚ամչնան ուրիշներ վտահ չեն իրենց կարողութեան, կարգ մ՚ալ կայ որ պարզապէս ինքզինքնին սուզ ծախելու համար առ երեսս վարանութիւն ցոյց կ՚տան. «Երկու օրէ չեմ չալեր կոր, մատերս խոցած են» կամ այս տեսակ ուրիշ պատճառաբանութիւններ կ՚ընեն։ Բայց այս ամեն ձևաձերպութիւններն կը վերջանան ընդհանուրին փափաքանաց համակերպելու համար։

Խնդիրն սա է թէ ի՞նչ աստիճանի մտիկ կ՚ընենք, երբ Օրիորդն բարեհաճի դաշնակի վրայ կտոր մը ածել։ Սկսած մէջտեղին, դուցէ պահ մ՚ուշադիր կ՚ելևինք, սակայն քիչ մ՚ետքը ձեր ընթացքն ակներև ցոյց կուտայ թէ դաշնակին ձայնը պարզ արգելք մ՚է ձեր աղմկալի խօսակցութեան։ Բոլորովին անտարբեր՝ կ՚սկսինք բարձրաձայն խօսիլ, երբեմն ալ իրարու ականջին երկարօրէն կը փսփսանք։ Վերջինն անտարակոյս հաճեմատարար աւելի ներելի է։ Օրիորդին երաժշտութիւնը մշտիկ ընելու փափաք յայտնեցինք, ուրեմն պարտ ու վայել կը հան ասլ ձեր բուն ուշադրութիւնը, եթէ ներտ զարկածն՝ անփորձ իսկ ըլլար, թող որ, նոյն ձևով կը յարդուին ախորժելի նուագներն ալ։

Այս իրողութեան ամեն կողմերն ալ տգեղ են, նախ որ չալողը ներքին սրտնեղութիւն մը կ՚զգայ և ախրող աղմուկէն կը դրգռի, կը չփոթի։ Բայց չենք մոռնար, երբ կտորը կ՚աւար-

տէր, ըսելու. «ինչ աղտոր գործիր, որքա՜ն յառաջացեր ես». ասելի ծիծաղելին ալ կայ. մինչ խօսակցութիւնները այնքան կ'զրազեցնեն, որ ալ՝ դաշնակին ձայնը անլսելի կ'դառնայ. երբեմն «Ախիլլիւմ Շուշան, կ'ըսեն, ան ինչ անուշ գործիր, մեզի Գոլֆն մըն ալ պիտի չալես, այնպես չէ՞»։ Քիչ մ'առաջ գործածը Գոլֆն էր արդէն . . . ։ Գուցէ այս չափազանցութիւն թուի չատերուն, սակայն բացառաբար այս ալ պատահած է։

Այս տեսակ առիթներու մէջ երբէք հաճոյքով մարիկ ընենք մեր՝ չատ մը տեսակէտներով, լաւագոյն չէ՞ր ըլլար։

Բնականաբար գարնողը պիտի չվիրաւորուէր մտածելով, որ իրեն մարիկ ընող չկայ և յետոյ եղած գովեստներէն իրապէս պիտի քաջալերուէր. իսկ երբ՝ միւս ընթացքով լոկ ժպիտներ կ'ընենք, ոչ միայն ատոնք խրախոյս չեն ներշնչեր, այլ նեղութիւն իսկ կ'պատճառեն։

Այսուհետ ատոնց ճշտութիւնը amateur երաժշտուհիներ անձնական փորձառութենամբ պիտի փիլտրեն։

Ի՞նչ է արդեօք ատոր պատճառը, մեր երաժշտութենէ համ չե՞նք առներ։ Հաւատալի չէ այդ, որովհետև մեր ներկին ծայր քիչ են երաժշտութենէ չախորժողները, մինչդեռ մեր այս թերութիւնը ընդհանուր է։ Հաւանօրէն դաստիարակութեան պակասն է գլխաւոր պատճառ, քանի որ նմանօրինակ անհեղութիւններ բազմաթիւ են մեր մէջ։ Եւրոպացիներն օրինակել այսօր չատերուն երազն է, մանաւանդ՝ մեր կիները մեծ ուշադրութիւն ցոյց կ'տան պճնասիրութեան մէջ անոնց կոտորելապէս նմանելու՝ քսակներու հիւանդութեան միքրոպին։ Այս տեսակ անհոգութիւն մը բացառութիւն մը պիտի սեպուէր անոնց ընկերական կեանքին մէջ։ Ինչու օտարին լաւ կողմերն չիւրացնե՞նք մխիթարական յոռիներուն։

Թէև երաժշտութիւնն ըստ արժանւոյն տարածուած չէ մեր մէջ, բայց եղածին ալ հարկաւոր չարգը չատ ամօթալի է։ Պիտի սիրէ՞նք արդեօք, եթէ ըսուէր որ երաժշտութենէ համ չենք առներ, բնականաբար օ՛չ, կարելի է՞ չախորժիլ անկէ՝ որուն գաղտը ազդեցութիւնն այնքա՜ն հանդարտութիւն կը թողու մեր սրտին։ Թերևս այնչափ տկար կամք ունի՞նք որ չենք կրնար երաժշտութեան առեն իսկ մեր խօսելու մարմաջը զսպել։ Խնդիրն որ կողմն ալ դարձնենք մեզպէս կը լինինք։

Եթէ ազնխոհ եւրոպացի մը ներկայ դիտուէր այսպիսի անհեղութեան մը ի՛նչ գաղափար պիտի կազմէր մեր կրթութեան մասին . . . ։

Մենք որ քաղաքակիրթ ժողովուրդ մը կը սեպո ինք զմեզ, փափաքելի է այս թերութեան ուղղութիւնը, որով նոր քայլ մ'առած կը լինինք դաստիարակութեան մէջ։

ԱՐԱՒԷՆ

Իզմիր 1898

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԴ

Զմիւռնիոյ Ազգային վարչութիւնն հարկ կը համարի ծանուցանել ի գիտութիւն այն ամենուն, որք գիտութեամբ կամ անդիտութեամբ ի խնդիր գործի կամ ապրուստի քելով իրենց բնակատեղին՝ կ'ուզեն դիմել ի Զմիւռնիա — կ'ապագարարուի այնպիսեաց որ ի զուր չդիմեն ի Զմիւռնիա, վասն որոնք որ ցարդ այդ սկիզբ ընթացք ունեցած են՝ չարաչար զղջացած և ողորմութեան ձախքով հապճեպ հապ կարոտացած են մեկնիլ քաղաքէն — Հետևապէս կը ծանուցանի որ չյուսան թէ Զմիւռնիոյ մէջ իրենց յարմար գործ կամ ապրուստ կը ճարուի։

15 Մայիս 1899

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ.

ՎՐԻՊԱԿ*

էջ	տող	ավազ	ուղիղ
391	6	Ոճայն	Սոյն
»	15	Խմբագրութենէս,	Խմբագրութենս

---

* Տե՛ս Ա. Մատեան էջ 9։

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ Մ. Մ. ՄՈՒՐԱԹԵԱՆ

ԿՐԿՆԱՏՈՄԱՐ ՈՒԹ ԳԱՍՈՎ,

Ն. ՏԻՒՋԻՆՅԱՆ

Տպագր. Ն. Գերպերեան Կ. Պոլիս

Գին 6 *պարաս*

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԵՑ

ՀՐԱՆՏ Ս. ԽԱՆՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպագր. Պերպերեան 1899

ԳԻՆ **10** ԳՐՇ.

ՀԱՅՔ Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍ

2 ՀԱՏՈՐ

Գրեց Հ. ՅԱՊՈՐ Վ. ՓՕՇԵԱՆ

68 *Պատկերով*

Վ.ԼՅՕՆ Մխիթ. Տպարան **1899**

Գին 2 *Հատորին* 30 *պարաս*

ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՐԲԱՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ Ճ.Ա.Ո.

ԼԵՌՈՆ ՄՈՍԵՐԵԱՆՑ

Թարգ Ռուսերէնէ Հ. ԴԱՒՐԻԿ Վ. ՄԵՆԼԻԲԵՇԵԱՆԻ

Վիեննա Մխիթ Տպարան **1899**

Գին 2 1/2 *պարաս*

ՄԵԾ ԴԵՐՁ ԿԱՏՈՒՆ

ԹԻՒ 37

ՕՍՄԱՆ ՋԱՏԵ ԽԱՆ, ՎԵՐԻ ՅԱՐԿ

Պատիւ ունիմ յայտարարել Պատ. Հաւատակութեան և մասնաւորաբար իմ բազմաթիւ Արդոյ յաճախորդներուս, թէ ուրախ եմ այս անգամ իրենց կարենալ իմացունելուս հետևեալ կարգադրութիւններս, որով անտարակոյս պիտի յաջողիմ աւելի շատ գոհացնել ինձ դիմողներն։

1⁰ Կատարելագործած եմ իմ ձևագիտութիւն՝ անգլիական նորաձևութեան հետևելով։

2⁰ Աչխատասէրներուս մէջ մասնաւոր փոխհատութիւններ ըրած եմ, փորձառու նոր վարպետներ առնելով։

3⁰ Կատարեալ ուղղութիւն և ճշդութիւն դերձակատան հիմնական սկզբունքներն են, հետևաբար ո և է խնամք պիտի չզլացուի յաճախորդներուս յանձնելու համար ճաշակաւոր և տոկուն ղեհատներ, և ներկայացնելու անգլիական զգեստեղէնի նիւթեր, որոնք մինչև ժամանակ դիներուս չափաւորութեան կողմէ վստահ եմ թէ անմրցելի պիտի լինին։

Ջերմապէս կը յանձնարարեմ ճաշակի տէր անձանց գալ և փորձել դերձակատունս։

9—24 ՊՕՂՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Մխիթար Մ. Ձիվելեկեան Հրճանաւորաց Աղանթօղիա Գոլէճէ, հմուտ Անգղիերէն, Գաղիերէն, Հայերէն և Տաճկերէնի ուղղակի ուսուցիչ Հորս հինգ տարիէ ի վեր այլ ոճ այլ դիտութեանց, այժմ պատրաստ է դաստիարակել դպրոցներու կամ մասնաւոր տուներու մէջ կամ դրացրի պաշտօն ստանձնել վաճառականական տան մը մէջ կամ յիւմիր և կամ դրսերը։ Դիմել Մամուլի խմբագրութեան։

5—6

ՍԱՄՈՍԻ ԳՕՆԵԱՔ

Տիամանթիտի Ընտրիքիտի և Ընկ. Սամոսի մէջ միակ գործարանի միջոցաւ մաքսքաթ դինիէ լմնամով պատրաստուած խիտ համեղ և անարատ վէրջին անգամ ընտրուած է կոռոկալամբնեան բժշկական կոմսիէն։ Բաւ է անգամ մը փորձել։

ՊԱԼԳԱՆԻ ԳԻՆԻ

Գաղիական դինիներու ճաշակաւ պատրաստուած անարատ և զուտ առանց ֆոճէ (սպիր) և խիտ թեթև։

VIN D'OR MUSCAT

Ընտրանիքի դինի մը մաքսքաթէ ի մասնաւորի պատրաստուած, խիտ համեղ և վարկաճաշակ անձերու համար կը յանձնարարուի, ընթրիքի հետ փոխան շամբանեաի։

ԳԱՐԵՋՈՒՐ ՊՕՄՕՆԹԻ

Ընտանեաց գործածութեան համար ամենէն օգտաւէտն, յանձնարարեալ Պոլսոյ և Զմիւռնիոյ առաջնակարգ բժիշկներէն, ջերմապէս յանձնարարելի ծիծ մայրերու համար։

ԱՐԹԻՒՐ Ս. ՄՍՐԵԱՆ

Ֆըռանկոյ Թոփչ (Բաղաճ Քեմիրճան)

Հայոցի համար կիզ ըռնատեղի Շէրիաճեան

Եղբայր։

կը գտնուի նաև ամէն նպարավաճառներու քով։

ՓՆՏՈՒՑՄԷՔ ՈՒ ԳՈՒԲ ԱԼ ՓՈՐՁԵՑՄԷՔ

Մասնագետ ՏՕԿՓՈՐ ՐՕԶԻ

ԱՃԱՌԸ.— Անուշ հոտերով՝ մարմինը կը կակղցնէ, առանց թեփոտելու։ Կը գտնուի Միսիս Աբեիրօռուլսի գեղարանը— Շիչէսթերու մէջ Եուոսփի Փէրմանէի կից։— Պրն. Յակոբ Ս Մարութեանի քով, Ֆրանկաց թաղ Սրօնթիի Փէրմանէին թիւ 21։ Պէք. Դ. և Շ. Շէրիաճեանց մեբերանոցը – Հայոց թաղը Ըչչհատիկ ճատակ։

Աչխատասիրաց ընկերութեան քով (Մանկանց պարտէզի շահուն Գարաթաշէ)

Պր. Պետրոս Ալիքսանեանի սրագարը. Գորաղլիօ։

ԿՈՇԻԿԻ ՆԵՐԿԸ *.— Երկու սեռի ան կոչիները կը նորցնէ, երկարատև փայլուցուքով՝ առանց մեռաելու կամ ճեղքրտելու կաշին։ Կը գտնուի։

Պր. Արմենակ Մինասեանի դրասենեակը. Մերիզ Հլամ օզլու խան։

Պ. Ա.ՄՏա Պօղոս Օհանեանի գործարանատեղին. Շահէն խանի կից։

Հաֆըզ Սադրի Ահմէտ ալէյի մեբերանոցը. Կատարութեան դրան մեծ հէտատան։

Եսկի Գարաթաշէ ու Գորաղլիօ վերադիմալ տեղերը։

---

*Գործ. կերպ.— Կոշիկը ցեխերէ ու փոշիէ մաքրելէ ետքը շիշին մէջ կախուած սրունգով թեթեւ ու հաւասարապես խո-

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԵՂԱՆԱԿ ՅԱՌԱՆՑ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
Բ. Տէր
Բարձրագոյն դատընթաց տարր. նախակրթարանները
Բ. Տպագրութիւն
Ցօրենակ Յ. Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ
Ի. Պոլիս տպագր. Յ. Մատմէհաւեան 1899
Գին 6 պարա

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ա. ՄԱՄՈՒԼԱՑ

Ամեն անոնք որ կ՚փափաքին բաժանորդագրուիլ Ա. Մամուլեան կրնան դիմել ուղղակի խմբագրութեանս կամ մեր Մեծ. Գործակալաց։

Ի գիտութիւն մեր բաժանորդաց կ՚ծանուցանենք թէ խմբագրութենիս ուղղակի իրենց թերթերն ստացող բաժանորդք պարտաւոր են իրենց բաժնեգինն՝ ուղղակի եւ կանխիկ՝ ղրկել խմբագրութեանս։

Հասցէ

Ա. Մամուրեան — ԻԶՄԻՐ
M. Mamourian — Smyrne

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24	թիւի	Քաղաքիս համար	դրշ. արծ.	**70**
24	»	Արտասահման	» »	**80** կամ **17** Ֆր.
12	»	Քաղաքիս	» »	**40**
12	»	Արտասահման	» »	**40** կամ **8** ½ Ֆր.
24	»	Դասատուաց	» »	**60** կամ **13** Ֆր.

Դասատուաց հատուկ վճարմանդ չընդունիմ։

ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՆԵԼԻ

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

ԳՊՕԼԻՍ —	Մեծ. Մխթար էֆ. Գատըեան. Գազասկեր խան թիւ 46 պահնէ Գաչխա.
ԻՕՏԻՄԻՉ —	Մեծ. Տիրան էֆ. Պլճեակրեան
ՍԱՄՍՈՆ —	Մեծ. Եղուարդ էֆ. Մուրատեան
ՆՐԻՉԱՆ —	Մեծ. Տիգրան էֆ. Տէր Պետրոսեան
ԳԱՀԻՐԻ —	Մեծ. Խաչատուր էֆ. Դաւուտօղլեան
ՄԱՆՉՈՒԹԻՐ —	Մեծ. Տիգրան վ. Պալեանեան
ՊՕՍԹՕՆ —	Մեծ. Տիգրան Թաշճեան
ԳԱՒԻՐԻԺ —	Մեծ. Տօք. Փաշանեան
ԱՏԱՆԵ —	Մեծ. Ցակոբ էֆ. Տ. Պօղոսեան
ՀԱԼԷՊ —	Մեծ. Յովհաննէս էֆ. Թիւրապեան
ՌՕՏՈՍԹՕ —	Մեծ. Գշան էֆ. Ժամագործեան
ՀՈՒԼՈՒ —	Մեծ. Աբրահամ էֆ. Հայրիկեան
ԱՄԱՍԻԱ —	Մեծ. Թոթոս էֆ. Օհանեան
ՆԻՒ - ՅՕՐՔ —	Մեծ Գաւիթ Տ. Յ. Մինասեան
ԿԻՐԱՍՕՆ —	Մեծ. Գաղատա էֆ. Գ. Խոճեան